

8482

ALEX. LĂPĂDATU

MANUSCRISELE

DE LA

BISERICANI ȘI RÂȘCA

DESCRIERE, INSEMĂRI, NOTE ȘI ESCURSURI
BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Extras din revista „Biserica Ortodoxă Română”, cu cheltuiala Administrației
„Casei Bisericii”.*

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

1906.

ALEX. LĂPĚDATU

MANUSCRISELE

21

DE LA

BISERICANI ȘI RÂȘCA

DESCRIERE, INSEMĂRI, NOTE ȘI ESCURSURI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Extras din revista „Biserica Ortodoxă Română”, cu cheltuiala Administrației
„Casei Bisericii”.*

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

1906.

PREFAȚĂ.

Paginele ce urmează s'au tipărit mai întâi în revista „Biserica Ortodoxă Română“, a. XXVIII No. 10 și a. XXIX No. 6, 7 și 8. Ele cuprind un catalog al manuscriselor ce s'au mai putut găsi în toamna anului 1904 la mănăstirile moldovene Bisericiani și Râșca, și pe cari d-l P. Garboviceanu, Administratorul de atunci al Casei Bisericii, le-a dăruit Bibliotecii Academiei Române. Știindu-se aceasta, se va putea zice, cu drept cuvânt, că lucrarea de față, în esența ei, nu e decât o anticipare la cunoscuta publicație a Academiei Române: «Catalogul manuscrisurilor românești,» în care, fără îndoială, vor intra, la timpul său—de altfel nu tocmai apropiat—și manuscrisele a căroră descriere și analiză sumară formează, în cea mai mare parte, obiectul acestei modeste lucrări. Credința că vom face, relativ, un bun serviciu cercetătorilor, semnalându-le sau punându-le la îndemână, mai din vreme, un material de informație, pe alocurea destul de însemnat, cu privire la istoria culturii noastre trecute,—ne-a îndemnat să grăbim însă publicarea ei.

Cu acest prilej trebuie să amintim că unul din aceste manuscrise: „Invățătura dulce sau Livada înflo-

rită" (No. X; din ale lui Vartolomei Măzărianul No. 24, p. 25) mai cuprinde, în traducere românească, și o nouă variantă a vechilor Anale Putnene. Nam publicat-o însă aci, pentrucă, prin natura ei, a făcut obiectul unor cercetări cu totul independente și pe cari nădăjduim să le putem publică încurând.

A. L.

INTRODUCERE.

În Octombrie 1904 avui norocirea să însoțesc pe Dl. P. Garboviceanu, pe atunci Administrator al «Casei Bisericii», într-o excursiune, făcută în interes de serviciu, pela câteva mănăstiri din Suceava și Neamțu. Cu acest prilej dădurăm, la Biserici și Râșca, peste cele din urmă resturi de manuscrise doveditoare a activității cultural-religioase ce, în cursul veacurilor, s'a desfășurat, cu sârguință și folos, în mănăstirile noastre peste tot și, în special, pentru cazul de față, în pomenitele două lăcașuri dumnezeiești.

Ca proveniență și vreme, aceste manuscrise se pot împărți în trei grupe. Cele mai vechi, slavone, dar și cele mai puține—două numai—ne sunt rămase de pe urma activității slavo-bisericești practică în mănăstirea Neamțului la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea, pe vremea lui Teoctist, Macarie și Teofan, tustrei foști egumeni ai vestitei mănăstiri și înălțați apoi la demnitatea de episcopi și mitropoliți¹⁾. Alte câteva ne sunt rămase de pe urma activității, bogate și frumoase, a cunoscutului ar-

¹⁾ Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, București 1904, 45 sq.

himandrit și fost egumen al Solcăi și Putnei, Vartolomei Măzarianul, care, cu dragoste creștinească, împărtăși și altor mănăstiri—între cari Bisericanii țin un loc însemnat—cărți prescise, prelucrate, tălmăcite și izvodite de dânsul, cu priceperea și talentul ce'n deosebi îl caracterizau ¹⁾. Și, în sfârșit, restul, cele mai multe adecă, ne sunt rămase de pe urma activității, extraordinar de bogate, pe care o promovă în Moldova celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea Paisie Malorosianul cu întreaga sa școală de ucenici-cărturari. Căci deși mai toată activitatea Paisienilor se desfășură în jurul Învățătorului, în mănăstirile în cari acesta egumenise pe rând: Dragomirna, Secul și, mai ales, Neamțul; totuși activitatea lor—cu răsunset și îndemn puternic până în Țara Românească—influență, în chip deosebit, mai ales mănăstirile vecine, între cari Râșca în primul loc. Așa se face că aici s'a păstrat o sumă de manuscrise, prescise și tălmăcite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX, sub îndemnul și povața Paisienilor ²⁾.

Însărcinat fiind a clasă și a studiă aceste manuscrise ³⁾, în vederea publicării unui catalog, care să poa'ă servi ca îndrumător lesnicios celor ce vor studiă, în amărunt și în cu-

¹⁾ Pentru această activitate a lui Măzarianul, a se vedea în special, V. A. Urechia, Vartolomeiu Măzăreanu, în *Analele Academiei Române*, ser. II, X, 2, unde se dă o listă de 37 lucrări din ale zelesului Arhimandrit și N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, București 1901, I, 335 sq., unde se arată și se apreciază întreaga lui activitate.

²⁾ Cea mai completă și frumoasă expunere a activității Paisienilor, la Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, 390—6 și tabla.

³⁾ Manuscrisele acestea prin îngrijirea specială a D-lui P. Garbovicianu, care poartă un deosebit interes Academiei Române, au ajuns astăzi proprietatea acestui înalt așezământ de cultură, care a izbutit a strânge în depozitul său de manuscrise aproape toate mărturiile vechei noastre culturi românești. Tot prin îngrijirea domniei sale s'a dat Academiei manuscrisele dela Ghighiu (v. catalogul lor la N. Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri: Ghighiu și Argeș*, București 1904)

prins mai larg sau chiar în întreg, dezvoltarea culturii monastice în țările noastre,—am căutat să'mi îndeplinesc sarcina pe cât cu putință mai conștiincios, și luând ca model cataloagele altor biblioteci de mănăstiri ce s'au publicat până acum, în special de către răposatul învățat Episcop Melchisedec și de cătră d-nii profesori C. Erbiceanu și N. Iorga,—cataloage ce vom avea prilejul să le pomenim foarte adesea în paginile ce vor urma

*
* *

Începem acest catalog cu trei manuscrise de proveniență deosebită decât cele dela Biserici și Râșca: cele două dintâiu dela Curtea de Argeș, iar al treilea dela Cotești.

I.

Tâlcuirea Evangheliilor de Teofilact al Bulgariei ¹⁾, sec. XVIII, ms. mare, în folio, frumos și cu admirabile deseneuri ale celor patru evangheliști, transcris la 1761 de Popa Floru, cunoscutul dascăl slovenesc dela Sf. Gheorghe din București ²⁾.

și dela Dălhăuți (v. A. Lăpădatu, Manuscrisele dela Dălhăuți, în *Biserica Ortodoxă Română*, XXVIII, 539 squ). În schimb Academia Română a dăruit bibliotecii Casei Bisericii o mare parte din dubletele vechilor tipărituri bisericești din Țările Române,—astfel că astăzi Casa Bisericii posedă—după Academie—cea mai completă, credem, colecție de vechi cărți bisericești.

¹⁾ Menționat mai întâiu de d. Iorga în *Doa bibliotecă de mănăstiri, Ghighiu și Argeș*, 57,—apoi de P. S. S. Athanasie al Râmnicului în *Trimiterile cele patru sprezece ale slăvitului și prea lăudatului Apostol Pavel*, traduse în limba română de Veniamin Costachi, București 1904, XXVIII, nota 1, unde se dau informații și despre alte manuscrise. *Tâlcul Evangheliilor de Teofilact* s'a tipărit mai întâiu în românește la 1805, în Iași, sub Veniamin Costachi.

²⁾ Pentru Popa Floru, vezi Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, 421 și 457; Idem, Manuscrisele Mănăstirii Cernica, *Biserica Ortodoxă*, XXVI, 218. Pe lângă sutele de hrisoave ce le-a tradus și afară de *Tâlcul Evangheliilor de Teofilact*, ne-a mai rămas dela Popa Floru: *Psaltirea tâlcuită*, tradusă din rusește (vezi mai jos), și Disputările religioase între învățatul Stolnic Constantin Cantacuzino și

li lipsește fozia dela început, cu titlul; dar acesta se poate lua dintr'un alt manuscris al aceluiași, scris în urmă, la 1764 (Academia Română, ms. No. 2592). Iată-l: «Theofilact Bulgarias, adecă tâlcuirea sa ce face la sfânta și dumnezeiasca Evanghelie, carele acum de iznoavă s'au scris cu toată podoaba, în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Io Constandin Mihai Cehan Voevod, purtând cârma pravoslăviei prea sfințitul Mitropolit a toată Ungro-Vlahia chirio chir Grigorie¹⁾, cu toată cheltueala și buna dăruire a dumnealui cinstitutului blagorodnicului pan Nicolae Brâncoveanu vel Cluciar²⁾, prin osârdia și nevoința Popei Floru, dascăl slovenesc, hartofilax, la leat 1764 Ianuarie 20». În manuscrisul Academiei Române, din care am scos acest titlu, lipsește însă «*Precuvântarea*» Popei Floru, pe care o cuprinde manuscrisul nostru dela Argeș din 1761. Încolo ambele manuscrise sunt identice. Reproducem aici întreaga această «precuvântare», din care

Ioan Cariofil (ms. la Acad. Rom., No. 458: „Întrebări ale blagorodnicului dum: pan: Constantin Cantacuzino, fratele răposatului Șerban Vodă Cantacuzino, pentru unii oameni cari hotărăsc cum că omul pe trece în lumea aceasta după cum îi slujește norocul... și răspunsuri la toate acestea ale lui *Ioan Careofil*, marele Logofăt al sfintei biserici a scaunului Țarigradului... S'au tâlmăcit de pre limba elinească... prin îndemnarea Popei Flor, dascălu slovenesc“.) Cf. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII lea*, I, 50. Opera lui Cariofil s'a tipărit în grecește de Antim Ivireanu la 1697, v. Bianu Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București 1903, I, 349. După această tipăritură a tâlmăcit, de sigur și Popa Floru ms. mai sus pomenit.

¹⁾ Urmează lui Filaret, dela 1760 Iulie 28 - cu întreruperea de doi ani (1768—1770)—până la 1787, când l'a înlocuit Cozma al Buzăului. Cf. *Condica Sfântă* la anii arătați.

²⁾ Acest Brâncoveanu e fiul cel mai mare al Marelui Logofăt Constantin Brâncoveanu († 1757), care eră nepot de fiu nefericitului Voevod. V. *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București 1902, 410. După *Genealogie* Marele Logofăt Constantin Brâncoveanu e fiul lui Beizadea Constantin, cel mai mare fecior al Domnului; documentele însă—după cum mă asigură d. Iuliu Tuducescu, foarte bun cunoscător al genealogiei familiilor boeresti române— îl arată ca fiind fiul lui Beizadea Radul, al treilea fecior al lui Vodă-Brâncoveanu.

se vede cine a fost tălmăcitorul Evangheliilor lui Teofilact precum și împrejurările întru care s'au prescris din nou. Și o mai reproducem pentru interesul ei literar. Căci deși de-un retorism încărcat și clișeic, ea—prin perioadele-i bogate, bine măsurate și îndemnatic alcătuite, prin limba curată și frumoasă și, în sfârșit, prin armonia stilului—poate constitui pentru ori și cine o aleasă pagină de lectură, care să arate în același timp cât de bine știau mânul condeiu vechii noștrii tălmăcitori și scriitori de meserie.

Iată-o:

*„Prea Cinstitului, prea Sfințitului Părintelui Chiriu Chir Grigorie, Episcopul Râmnicului și al Noului-Severin¹⁾,
Ca unui adevărat păstor și după darul Duhului Sfânt
Părinte sufletesc, plecată închinăciune.*

«Atâta de frumoasă zidire iaste omul, Prea Sfinte Părinte, cât nu putu să-l zidească alt meșter, făr' decât însuși Acela carele au zidit lumea; nici alt meșteșug ca să-i dea chip și frumuseațe, făr' decât Acela ce au dat chip și frumuseațe ceriului. Îl privești din creștet până în picioare,—și ar jură ori cine că ar fi făcut Dumnezeu atâtea minuni câte mădulare au făcut la om. Privești sfeașnicile care îl luminează în frunte și ca dela un loc mai înalt luminează tot trupul—și știm că Acela i le-au aprins cu lumină, carele au luminat și în ceriu stealele. Te uiți la trandafirii carii ru-

¹⁾ Urmează lui Climent, dela 1749 Maiu 8 până la 1764 Maiu 21, când s'a paretisit, înlocuit fiind prin Parthenie. Cf. *Condica sfântă*, la anii arătați. Grigorie a murit la 1777. Printre notițele noastre, scoase din cărți vechi, găsim și următoarea, transcrisă de pe un ms. ce conține povestea venirii lui Anticrist, scris de Rafail Monahul înainte de 1773: „1777 Decembrie 28, Joi seara spre Vineri, la 5 și jumătate ceasuri din noapte, s'au dus din viața aceasta la veacinicile lăcașuri prea sfinția sa părintele chir Grigorie Râmnicianul proin Mitropolit. Și s'au îngropat în tinda besearicii în sf. Episcopie a Râmnicului“. Apoi, tot acolo, o alta: „1780 Ianuarie 9, au apus soarele cel luminos de la ochii Valahiei: marele dascăl, prea sfinția sa părintele Episcopul Râmnicului chir Chesarie s'au mutat din viața aceasta la veașnicile lăcașuri, într'o zi Joi, la opt ceasuri din zi, în București“. Chesarie a păstorit la Râmnic între 1771—3 ca locotenent și între 1773—1780 ca episcop. Cf. *Condica Sfântă*.

șăsc în obraz—și cunoști că nu-s zugrăviți de Apeli¹⁾, ci de însuși Acela dela carele-s și în grădini florile și în nori curcubeul. Mânile ceale dumnezești și picătoare de soare, cari mișcă țarcurile, invărtindu-le, și ține ca un măr mic roata lumii cea mare,—Acela au închipuit și pre om.

«Pre carele apoi nu l-au însuflețit promiteveci acela, ci dumnezeirea cea cu trei ipostasuri, cu suflarea cea dumnezeiască și făcătoare de viață. Ce mai mult: nemărginita aceia înțelepciune, care cu atâtă frumuseațe și meștesug au zidit adunarea ceriului și a pământului cea cu chip frumos; carea făr' de temelie au întemeiat pământul ce stă neclătit și cu puțintel năsip au înfrânat năvălirile mării cei făr' de rânduială; carele au împodobit ceriul cu steale prea luminoase; carele au poleit soarele cu razele cu chip de aur; înțelepciunea aceia care au spânzurat în văzduh norii cei îndeșiți; carele au albit ziua cu lumină și noaptea o au văpsit cu întunearecul; carele au semănat în pân-tecele pământului atâtea mademuri, și în valurile mării atâtea mărgăritari:—Acela au zidit și pre om. Și ca pre o lume mică l-au împodobit cu toate frumuseațele lumii cei mai mari, și l-au pus pre pământ, ca să se mire ceriul de el ca de o icoană însuflețită a ziditoriului, și să aibă volnicia ca un schiptru, și să slăviască neincetat pre Dumnezeu ziditorul său; carele pentru aceasta l-au zidit, nu plecat spre pământ ca cealelalte dobitoace, ce drept și cu ochii spre ceriu, ca să vază cereștile frumuseați: razele stealelor, lumina lunii cea cu chipul de argint și izvorul acela al luminii cu curgerile de aur, și cea nestinsă rază a soarelui. Și să se închine adesea ziditoriului său și tocmitoriului de atâtea frumuseați, de vreme ce dela dânsul își are vieața și ființa și tot alt de care se bucură într'aceastălaltă lume. De-i luminează neincetat razele soarelui, de-i priveghiază spre folosul lui stealele, de-i plouă țarcul cel ceresc cursuri făcătoare de bine, de-l povățuește prin întunearec luna cu lumina ei:—nu iaste altul făcătoriul de bine, făr' decât însuși Acela, ziditoriul lui.

1) Apelles, celebru pictor grec din secolul al IV-lea a. Chr. N. în Kolophon. Elevul lui Pamphilos din Sikion. Prieten al lui Alexandru-cel-Mare (Macedoneanul), l-a zugrăvit pe acesta în mai multe tablouri.

Acestaș, spre hrană și spre desfătare, i-au zidit pre pământ atâtea dobitoace, în văzduh atâtea păsări, în mare atâtea pești. Acesta, spre veselire, i-au împodobit copacii cu foi verzi și poleite, i-au zugrăvit florile în grădini cu vopsele de tot fealiul și în nori pre curcubeul cel vestit la frumuseațe; au dăruit păsărilor glas dulce, ca cântând să-i îndulciască auzul; au spânzurat de copaci mulțime de roduri picătoare de miere, ca să-i îndulciască grumazul miarea ce pică din iale; au semănat în pământ atâtea mademuri, ca unele să-i slujiască spre podoabă și altele spre trebuință. Și nu numai aceste mari faceri de bine, ci și în baia botezului, curățindu-l de necurăția păcatului strămoșesc, îl împodobește cu cămașa cea țesută de Dumnezeu a dumnezeescului său dar. Și-l creaste—nu cu băuturile dulci ale dumnezeilor celor cu nume mincinos, ci cu mana cea prea dulce și cerească a dumnezeescului său trup cu băutura cea prea dulce a curatului și făcătorului de viață sângele lui. Il unge cu sfințit unt de lemn, ca să rămăe biruitor cu semn de biruință în lupta ce are în tot ciasul cu putearile ceale împotivnice. Și de va cădea pentru neputință, îi gătește lecuirea la sfânta ispovedanie, ca să ia îndată vărutea cea dintâiu și încă și mai multă; și sculându se să stea împotriva vrăjmașului cu mai multă vitejie. Pre carele făcându-se om l-au mântuit din robia bălaurului Satanii cu sângele ce și-au vărsat; i-au dăruit viață nemuritoare cu moartea ce au luat și i-au deșchis raiul (care îl închisese păcatul strămoșilor) cu crucea pe care s'au înălțat.

«Dar, cu toate podoabele și darurile acestea, omul atunci cea poate fi om desăvârșit, când se va cunoaște pre sine pentru-ce săvârșit s'au zidit; când pururea socoteala și gândul lui va aveà la săvârșitul acela pentru carele iaste de la Dumnezeu făcut și zidit,—care săvârșit nu iaste altul fără cât însuși Dumnezeu, după cum însuși zice la Apocalipsis: Eu sânt cel dintâi și cel de apoi. Care va să însemneaze. Eu sânt cel dintâi, adecă dintru carele sânt toate, de unde și omul au luat începătura și la aceea să uită. Eu sânt cel de apoi, adecă precum începătura săvârșirii lucrurilor și a omului iaste,—așa iaste săvârșirea cea de săvârșit: la mine să aibă săvârșitul. la mine să năzuiască, că de va năzui aiurea, va peri. Eu sânt cel dintâi și cel de apoi. Și să

cunoaște dintru aceasta că așa iaste adevărat. Fireaște pohta omului ca la un semn să uită la Dumnezeu. Și nu numai noi creștinii, cești ce avem leagea vieții, ci tocma și păgânii să roagă, pentrucă și ei dela Dumnezeu își au ființa, și fireaște își caută săvârșirea lor, măcar că lipsesc departe de Dumnezeu, cât e iadul de raiu. Iar încă și ajunge aceasta să cunoaștem că fireasca pohtă trage pe om la Dumnezeu, ca spre cel de apoi săvârșit, spre carele ori cine se va uita precum să cade, aceala iaste desăvârșit, și dacă iaste gândul lui acolo se cunoaște că iaste desăvârșit.

«Drept aceia toți cei buni, cari au viețuit în lume, zicem că-s desăvârșiți, căci aceștea au cunoscut pe Dumnezeu că iaste binele cel desăvârșit și săvârșitul cel de pre urmă, după cum zice la Cântarea Cântărilor: spune-mi pre carele au iubit sufletul meu, unde șezi, unde-ți iaste slava și împărăția ta, Dumnezeul meu?»

«Și pentru care lucru iaste Dumnezeu pricină desăvârșit și să pohtească; și pentru care se face omul desăvârșit? Zic dintru dragoste, carea să împarte în trei chipuri: întâi pentru neam, a doua pentru vrednicie și a treia pentru fapte¹⁾.

«Pentru neam (fie ori cine), de vreme că voința cea bună a omului covârșeaște neamul acelora ce-s lipsiți de bunătăți, cum s'au ales Avraam pentru bunăvoință, măcar de și aveă tată închinătoriu de idoli. A doua pentru vrednicie, că mulți sânt mari despre buna credință iar nu să cunosc, pentru-că acelora ce au bună cuviință le dă Dumnezeu și vrednicie și cunoscuți li face. Că ei pohtesc pre Dumnezeu ca pre un desăvârșit făcătoriu de bine. Precum și David, dacă-i zise Dumnezeu: luatu-te-am dela staulul oilor și te-am făcut numit după numele celor mari ce lăcuesc pre pământ,—el răspunse: nu ieste altul ca tine și nu iaste Dumnezeu afară de tine. A treia pentru fapte, de care se laudă Moisi de către Dumnezeu că s'au aflat credincios în toată casa lui Dumnezeu; și pentru căci de mare lucruri să învrednicise a fi poslușitoriu desăvârșit: iubiă pre Dumnezeu și pre dânsul, aveă săvârșitul cel de apoi.

«Unii săvârșiri ca aceștea te-ai învrednicit și Sfinția ta,

¹⁾ Acest aliniat precum și cele două următoare nu sunt de cât o parafrazăre a părții din prefața Bibliei lui Șerban Cantacuzino (București 1688) în care se face laudă Domnului. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, I, 287—8.

Prea Cinstite Părinte. Drept aceia și gândul desăvârșit îl ai în tine către Dumnezeu, ca spre săvârșitul cel de apoi. Întâi pentru neam: că pentru bunavoință te-au ales Dumnezeu de ești neam sfânt, arhierie împărătească. A doua pentru vrednicie: că pentru buna credință și marea cuviință (măcar de și eră necunoscută) dar te au ales Dumnezeu și ți-au dat vrednicia ca unuia ce te-au cunoscut pururea că pohtești ca pre un desăvârșit făcătoriu de bine, pentru care și Sfinția ta zici că nu iaste altul ca dânsul, și nu iaste Dumnezeu afară din el. A treia pentru fapte: că aflându-te credincios în casa lui Dumnezeu și poslușitoriu de mari taini duhovnicești, desăvârșit iubești pre Dumnezeu și pre dânsul îl ai săvârșitul cel de apoi. Având grija cea mai mare pentru sfințele lui locașuri și pentru turma ce o ai dela el încredințată în toată Eparhia Sfinției tale, ca să le povățuești pe calea cea bună și adevărată, care este lucrul cel de frunte al bunătății; măcar că toate lucrurile bune fac folosință, iar nevoița și grija, care este pentru biserică și pentru propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu spre folosul noroiului, nemoarte câștigând nemortului suflet lucrează. *Cum și această folosință sufletească a înmulțirii cuvântului lui Dumnezeu, vrând să o pui ca o făclie în steașnic, să lumineze celor din casa besearicii, adecă această stântă și dumnezeiască carte ce se numeaște Teofilactu, Tălcuirea sfintei și dumnezeestii evanghelii a însuși cuvintelor Domnului nostru Iisus Christos, mi-ai poruncit mie, nevrednicului, să o scriu de iznoavă după izvodul cel vechiu, ce au fost tălmăcit de pre slovenie pre limba rumânească de sfinția sa răposatul Damaschin Episcopul Râmnicului¹⁾.* La care uitându-mă, atât la mărimea cărții cât și la putearea cuvintelor, și cunoscându-mă totuluiș prost și nici cum priceput a scrie cu podoabă aceste dumnezești cuvinte,

¹⁾ Fost Episcop al Buzăului dela 1705 până la 1708, când trecu la Râmnic. Aci păstori până la moarte, 1725, când îi urmă Ștefan, egumenul Govorei. E cunoscut în Istoria literaturii religioase ca un zelos traducător, fiind bun cunoscător al limbilor clasice și al slavonei. V., pentru el, N. Iorga, *Istoria literaturii rom. în sec. al XVIII-lea*, tabla; iar pentru tipăriturile lui, Biauș și Hodoș, *Bibliografia veche românească*, vol. I, tablă și vol. II, fas. 1, pp. 22, 44, 74, 81, 85, 92—3, și 101.

ce-s mai scumpe decât aurul și topazia, nici îndrăzneam a lua condeaiul. Dar despre altă parte, socotind că diamanturilor celor scumpe nu le trebuie atâta altă podoabă, fiindcă însuși eale își sunt loruși podoabă, cu cât sânt mai goale și făr' de foae cu atât sânt mai luminoase și mai scumpe. Această socoteală și frica de pedeapsa slugii cei leaneșe și cu firea cea darnică a Sfinției tale mi-au dat îndrăzneală de m'am nevoit în tot chipul, și așa cu ajutoriul lui Dumnezeu și cu blagoslovenia Sfinții tale, după proasta și slaba mea știință, săvârșind-o după cum se vede, ca unuia ce ești figura lui Dumnezeu, după podoaba faptelor bune, Sfinții tale o aduc. Pentru a căruia săvârșire câștigând dorirea Sfinții tale ca când te auz grăind: Bucuratu-m'am eu de cuvintele tale, Doamne, ca cel ce află multă dobândă, și (cât sânt de dulci grumazului meu cuvintele tale, Doamne) mai mult decât miarea în gura mea, atuncea mă voiu sătura când mi se va arăta mie mărirea ta.

«Mă rog dar primește o cu acel drag cu care ascultă sora Martei acesteși cuvinte ale lui Iisus Christos, pentru care i s'au și zis de către Domnul: că Maria partea cea bună ș-au ales, care nu să va lua dela dânsă. Și acesteși Dumnezeu, cuvântul cel în troiță proslăvit, carele dintru început au zidit pre om și au săvârșit atâtea poaloabe pentru om, să te împodobiască pre Sfinția ta cu toată podoabă cereștilor daruri; ca ceriul să-ți însănuiască comorile darurilor, spre înmulțirea facerilor de bine; stealele să-ți caute cu lumină de bucurie întru priveghearile ceale de noapte, stropindu te cu curgerile faptelor bune, ca cu niște apă de trandafir din țarcurile care strălucesc; soarele, vestindu-ți moștenirea raiului, să te priviască cu rază veselă întru rugăciunile ceale de zioa; austrii să-ți sale împrejur, bătând vânturile ceale dulci ale vestirilor bune.

«Marea lumească să nu-ți arate vre-o față sălbatecă, ci cu spumele valurilor vremii să-ți se atngă de corabia vieții în liman lin. Ziua să opriască norii asupra soarelui, ca să nu te supere zăduhul a ori căreia supărare nepriimită; iar noaptea să nu-ți răriască lumina stealelor, ca să nu se izbească corăbioara vieții de vre-o piatră a smintealii. Viață îndelungată și bucurii în care să-ți se scalde inima. Și, spre răsplătirea facerii de bine care faci, pământul pe

carele calci să-ți sărute talpele cu multă dulceață; austrul să-ți povestiască îndurarea cea mare; pasările ce zboară în văzduh cu cântare dulce să-ți cânte bună credință în fieșcare parte a pământului; și ori unde răsare și apune soarele să-ți propovăduiască plăcutele lui Dumnezeu fapte ale arhieriei tale în toată viața.

«Iar după aștânci ani și prea cinstite bătrânețe și după ocârmuirea cea bună și părintească să te învredniciasca aceștia Dumnezeu să ajungi în grădina cea mult dorită a raiului și să culegi rodul vieții veșnice, puint înainte lui turma ce ți s'au incredințat dela el curată și sfântă ca să te bucuri în veaci împreună cu toți dreptii și prea sfinții patriarhi întru împărăția ceriului, la adunarea celor întâi născuți».

Al Preasfinției tale prea plecat:

Floru Ierei Da[s/c/äl] slov[enesc].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tetraevanghel sav. Incipit: **Θεωφιλακτα Αρχι-
επισκοπα κλαγгарскаго прѣдисловіе еже шг ма-
[εα] стго еугліа** = Predoslovie la sfânta Evanghelie dela Mathei, a lui Theofilact, arhiepiscopul Bulgariei.—Ms. slav, înreputul sec. XVI, în 4°. Fila dela sfârșit cuprinde următoarea însemnare slavonească de interes istoric:

**ПОНЕЖЕ ИЖЕ ВЪ ГРОНИЦИ ПОКЛАНѢМІИ ВЪ КЛГО-
ИЗВОЛИ ЦРКОВЬ СВОЖ ИСПАВНИГИ СТЫМИ КНИГА
МИ ВЪ СЛАВОСЛОВІЕ И ПОЛЪЖ ПРОЧИТАЖИМ СЕГО
РАДИ И АЗЪ ВЪ ХА БА КЛГОВѢРНИИ И КГОМЪ ХРА-
НИМІИ И САМОДРЪЖАВНИ ГОСПОДАРЬ ІШ ВЛАДА ВЕ-
ЛІКЫЙ ВОЕВОДА И ГСПДІНЬ ВЪСЕНЪ ЗЕМЛИ ОУГРО-
ВЛАХІНСКОЙ И ПОДОУНАВІЮ, СМЪ ПРѢДОКРАГО И ВЕ-**

ЛИКАГО ГСПДИНА ІУ РАДУЛА ВОЕВОДАѢ ВЪЗРЕВНО-
БАХ ПОСПѢШЕНІЕ НІЕМЪ (sic) СІГГО ДУХА І ЛЮБѢ-
ВІА ЕЖЕ КЪ БЖСТВНИМЪ И СТЫМЪ ЦРКВАМЪ. =
Pentrucă cel întru Troiță închinat Dumnezeu a binevoit a
împodobî biserica sa cu sfinte cărți întru mărirea și fo-
losul cetitorului, drept aceia și eu, cel întru Christos Dum-
nezeu bine credinciosul și de Dumnezeu păzitul și de
sine stăpânitorul Domn, Io Vlad marele Voevod și Domn
peste întreaga Țară Românească și peste Dunăre, fiul prea
bunului și marelui Domn Io Radul Voevod, am râvnit cu
ajutorul sfântului Duh și dragostea către sfântele și dum-
nezeestile biserici...

Această însemnare servește spre a se putea dată mai
de aproape timpul când s'a scris acest Tetraevanghel. În-
tr'adevăr, dintre cei șapte Domni cu numele de Vlad (1.
Vlad Dracul, 2. Vlad Țepeș, 3. Vlad Călugărul, 4. Vlăduță,
5. Vlad Dragomir, 6. Vlad Încatul, și 7. Vlad-Vodă dela
Slatina) ce-au stăpânit în Țara-Românească pe vremuri,
unul singur s'a numit și este fiul lui Radul-Voevod: Vlad
al VII-lea sau Vintilă dela Slatina, fiul lui Radul cel Mare.
Acest Vlad-Vodă a domnit în două rânduri, între 1532—5.
Așa dar din acest timp datează Tetraevanghelul dela Cur-
tea de Argeș.

III.

*Carte de suflet folositoare și mult trebuitoare
pentru mântuirea călugărilor și pentru fiște care
creștin, carea să numește Noua scară, tâlcuită de
pre cea elinească în limba cea de obște (grecească),
de cel între ieromonași chir Atanasie al Critului,
și de dânsul celui în trei hipostasuri Dumnezeului*

telui său Arhiepiscopului țării Moldovei chir *Theoctist*¹⁾, v^{leat} 7031 [=1523]²⁾. Însă după mutarea sfinției sale către Dumnezeu în mănăstirea Neamțului, mai pre urmă de Dumnezeu alesul *Theofan* Mitropolitul, ucinicul părintelui cu svinții olihnitului Episcopului Macarie, văzând lucrul mânilor svinții sale și fiind tras de dragostea părintelui său, au dorit să aducă aciastă Psaltire la sine, nu cu vr'o asuprială carea cum-va, ce cu voia igumenului și a tot soborul mănăstirii Neamțului s'au tocmit și au dat pre dânsa 30 talere de argint și au dat și altă Psaltire în locul aceștia, intru pomeanirea părintelui ce-i scris mai sus. Și o au dat la besearca svinții sale³⁾, unde-i hramul **РОЖДЪСТКО ПРА-ГЧА ІВАННА** (=Nașterea Înainte Mergătorului Ioan) în mănăstirea Răcicăi să ție pravilă numai în postul cel mare pre această Psaltire pre cine va alege Dumnezeu; iară într'alte zile peste an să nu o poarte nici în besearcă nici prin chilii. Iară de [ar] îndrăzni cine-va făr' de porunca părintelui ce-i scris mai sus, sau s'o poarte din mână în

¹⁾ Teoctist a fost egumen la Neamțu de pe la 1483 până la sfârșitul secolului, când fû făcut episcop la Roman. Aci stătû până la 1509, când fû înălțat în scaunul mitropolitan din Suceava, în locul lui David. Era al treilea cu acest nume. Muri la 1528 „la adânci bătrânețe“ și fû înmormântat la Neamțu. Cf. Iorga, *op. cit.*, tablă.

²⁾ La moartea lui Teoctist, egumen la Neamțu eră *Macarie*. La 1523 eră tot el. Cf. Melchisedec, în *Rev. pentru ist., arh. și filologie* (Tocilescu), III, 131 și Iorga, *op. cit.* Ucenicii lui Macarie fură: Eftimie, episcopul și cronicarul lui Alexandru Lăpușneanu, și Teofan, viitorul Mitropolit.

³⁾ E vorba de Macarie sau de Teofan? Textul, cum se vede, e cam obscur în această privință. Ori cum însă, și unul și altul au fost cu metania la Râșca. Pentru Teofan, v. Melchisedec, O vizită la Mănăstirile din Bucovina, în *Rev. cit.*, II, 62. Macarie împreună cu Petru Rareș sunt considerați ca ctitori ai Râșcăi la rezidirea și refacerea ei în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. Mănăstirea în înfățișarea ei actuală e cea rezidită la 1611 de Vornicul Costea Băcioc. V. N. Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, București 1905, I, 51 squ. și Narcis Crețulescu, *Istoria Sfintei Mănăstiri Râșca*, Fălticeni 1901, 57 squ.

mână sau din mănăstire să o scoată,—pre unul ca acela îl blastămă foarte rău în ispisohul cel veachiu, precum se vede aicea la scândură (*sic*).

«Iară noi am apucat mai pre urmă de cetiam pre acias-tă Psaltire în besearca lui **СТѦИИ** Nicolai numai în postul cel mare, iar într'alte zile preste an nime nu umblă nici o purtă, pentru acea știind'o că-i scrisă de mâna părintelui Macarie. Și văzând'o răsipită, eu smeritul și mai micul între ermonahi Ghedeon am plătit de o am strânsu și o am legat să fie în besearca lui **СТѦИИ** Nicolai la Răcica. Iară cine va îndrăzni să o fure sau să o scoată într'alt loc făr' de poronca nastoatelului (*sic*) dela mănăstirea Răcicăi,—unul ca acela să fie supt blăstămul ispisocului celui veachiu, în veaci neiertat, amin. Iar eu ticălosul mă smerescu milostivelor voastre să mă ertați și Dumnezeu să vă ierte.

«Vleat 7224 [=1716] *msța* Mai 25 *dni*»

Însemnarea această, scrisă de mâna eromonahului Ghedeon la 1716, când a legat psaltirea, e de osebită însemnătate, căci e făcută pe baza «ispisocului cel vechiu», care s'a făcut atunci când Mitropolitul Theofan a cumpărat psaltirea dela Neamț. Dintr'un asemenea izvor numai a putut scoate și transmite nouă, celor de azi, scriitorul ce trăia cu 200 de ani aproape în urma lui Macarie, date atât de amărunțite, exacte și în deplină concordanță cu celelalte mărturii istorice privitoare la oamenii și întâmplările despre cari el ne povestește.

Alte însemnări, prin josul paginelor: «Eu monah Atanasi m'am călugărit în Slatină, și iaram de un cot cându m'amu călugărit. Ioanichi Abăza m'au călugărit în zilele lui Mii-Vodă, cându ău mărșu Tătarii în Țara-Ungurească. Și eră chir Mitropolit Gheorăcie (*sic!*)¹⁾. Și am fugit dela starețul

¹⁾ Domnul „*Mii-Vodă*“ e Mihai Racoviță într'a treia sa domnie în Moldova (1716—1726); Mitropolitul e Gheorghie, care păstorește între

miau, dela Abăza, că mă bătiă și nu scăpam o zi nebătut. Și m'am sculat de e-am leapădat călugărie. Și cine va ceti.... toți: Dumnezeu să-l erte, că nice un omu un este fără de greșeale». Alta: «Această psaltire sârbească fiind foarte rău stricată și dezlegată s'au legat cu cheltuiala sfinții sale părintelui Calistru Ene, egumăn de Rășca, la *vleat* 1772 Ghen(ar) 1»¹⁾.

V.

Tetraevanghel slav. Incipit: ΘΕΩΦΙΛΑΚΤΑ ΑΡΧΗ ΝΕ ΠΙΝΑ ΒΛΑΓΓΑΡΣΚΟΓΟ ΠΡΕΔΣΛΟΒΙΕ, ΕΚΕ ΧΩΓ ΜΑΤΓ.Θ.ΕΛΑ ΣΤΓ ΓΟ ΕΥΓΛΙΑ. = Predoslovie la sfânta Evanghelie dela Matei, a lui Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei. Ms. secolul XVI, in folio.

BCU Cluj / Centrul de Cercetare și Bibliotecă Cluj

Manuscrisele Archim. Vart. Măzărianul.

E în deobște cunoscută bogata și rodnică activitate pe tărâm religios și istoric a vestitului Panegerist al Marelui Ștefan, ca izvoditor, prelucrător, tălmăcitor și copietor. Măzărianul însuși, în *Letopisețul Țării Moldovei* (Urechie + Miron Costin + Neculce), — pe care l'a prescris în 1773²⁾ — ne dă o listă a lucrărilor sale făptuite, scrie el,

1723 — 1729; iar năvălirea Tătarilor în „Țara Ungurească“ (Ardeal) pare a fi aceea condusă de însuși Racoviță, din porunca Turcilor, ca să sprîjinească răscoala racoțiană. Domnul cu cetele tătare au trecut atunci munții pela Dorna, apucând spre cetatea Bistriței, dar a fost nevoit să se întoarcă fără nici o ispravă.

¹⁾ Calistru Ene a fost egumen la Rășca între 1750—1778. Muri în anul următor și se înmormântă în mănăstire. V. Narcis Crețulescu, *op. cit.*, 83.

²⁾ După compilația lui Ioniță Canta, cu diferite table alcătuite de Măzărianul și publicate de V. A. Urechia, Vartolomeiu Măzăreanu,

după a doua sa călătorie în Rusia (1770)¹⁾, unde fusese ca membru al delegațiunii moldovenești, trimise de Baro-nul de Elmpt, generalul armatelor pravoslavnice ce ocu-paseră Principatele, să închine Moldova la «prea luminatele picioare» ale puternicei Împărătese Caterina a II-a²⁾. Sunt nu mai puțin de 37 lucrări înșirate în această listă³⁾. Și,

op. cit., 210—19. Nu posedăm, până azi, autograful lui Măzărianul, ci numai o copie făcută după acest autograf la 1785 de Ștefan Țicău, ce se află azi în posesiunea d-lui prof. C. Climescu din Iași. Menționată mai întâi de Ar. Densusianu în a sa *Istorie a literaturii române*, ed. I (Iași 1885), 164, apoi de Urechia, *o. c.*, l. c. A fost studiată de acesta în *Miron Costin, Opere complete*, București 1886, I, 44—6 (pentru filiația Letopisețului, idem, *ibidem*, 60—2). Cf. și N. Iorga, *op. cit.*, I, 496.

¹⁾ Intâia călătorie în Rusia o făcuse în 1757, trimis fiind de Mitro-politul Iacov Putneanul (1750—58) dimpreună cu starețul său dela Putna, Calistrat, la Chiev, ca să adune daruri. Iorga, *op. cit.*, I, 535 și nota 5.

²⁾ Actele delegațiunii, strănuse, tălmăcite și orânduite, probabil chiar de Vartolomeiu Măzărianul (v. Iorga, *op. cit.*, I, 540), s'au publicat de M. Kogălniceanu, după o condică—copiată după o alta—în *Arhiva românească*. V. ed. II-a, Iași 1860, I. Cuprinde și descrierea călătorii la Petersburg a păr. Venedict, egumenul Moldoviței. O altă copie a acestii condici se află în posesiunea Academiei Române, ms. No. 1667 (dăruit de d. prof. C. Erbiceanu).

³⁾ Răposatul V. A. Urechia,—luând de bună credință afirmarea lui Măzărianul că aceste lucrări au fost scrise *numai* după întoarcerea lui din Rusia (1770, toamna) și socotind că lista lor e compusă în anul prescrierii Letopisețului (1773, Ianuarie),—ajunge la încheierea că a-ces-te 37 lucrări sunt rezultatul muncii numai a doi ani și câteva luni. Acest interval de timp prea scurt pentru o lucrare așa de mare ne-a pus în bănuială și ne-a îndemnat să controlăm pe cât s'a putut—cu mss. existente azi și trecute în lista lui Măzărianul—afirmarea de mai sus a acestuia Și, într'adevăr, am găsit bună oară că, dintre lucrările men-ționate în listă (Urechia, *op. cit.*, 217—10.), cele trecute în catalogul mss. lui Măzărianul ce dăm mai la vale sub No. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, și 11 sunt scrise înainte de 1770; iar ms. trecut sub No. 17 e scris după 1773. Așa dar lista cuprinde lucrări scrise și înainte de 1770 și după 1773. Cele din urmă sunt îndreptățite, fără să dezmință afirmarea de mai sus a lui Măzărianul, întru cât faptul că „Letopisețul țării Moldo-vei“ a fost prescriș în 1773 nu aduce, cu necesitate, după sine, con-cluzia că și listele dela sfârșit—între cari aceia a lucrărilor lui—au fost alcătuite tot atunci, concluzie pe care a făcut-o Urechia.

fără indoială, numărul acesta s'ar indoi, întreii chiar, dacă astăzi ne-ar stă în putință să cunoaștem toate lucrările eșite din condeiuul acestui prea învățat, inimos și zelos Arhimandrit, care până la adâncile sale bătrânețe s'a tot îndeletnicit cu ocupațiunea de scriitor, căreia și-a închinat tot rostul vieței sale pământești ¹⁾.

Dar vitrigitatea vremurilor trecute cât și neglijența și indiferența urmașilor au făcut ca din întreagă această—unic de bogată în trecutul culturii noastre monastice—activitate de călugăr cărturar, să ne rămână nouă, celor de azi, puțin, prea puțin: abia două zeci și patru mss., *dacă socotim și pe cele cinci găsite la Biserici și Râșca*²⁾.

Astfel stând lucrul, socotim că nu e de prisos, dacă vom lăsa să urmeze aci o listă completă a manuscriselor ce mai posedăm și cunoaștem până acum dela Măzărianul:

1). *Istoria mănăstirii Putna* ³⁾, 1761 Martie, ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 496. Cluj University Library Cluj

2). *Slujba prea cuviosului părintelui nostru Onufriu* ⁴⁾, trad. din slav., în 1764 Aprilie 30, ms. orig., bib. Părint. S. Fl. Marian, care a bine-voit a ne comunica titlul: «Slujba precuviosului părintelui nostru Onufriu, care s'au tălmăcit din trifoliul slovenesc pe moldovenie, în zilele prea luminatului [și] de Christos iubitorului Domnului nostru Grigorii Alexandru Ghica Voevoda, fiind Mitropolit țării presfinție sa chiriu chir Gavriil, și Episcop Rădăuțului presfinție sa chiriu chir Dosiftei, prin silința Igumenului dela mănăstioara sfântului Onufriu chiru Mitrofan, în anii 1764 Aprilie». — În-

¹⁾ Pe la 1800 eră egumeu la m-stirea Precista din Roman și scriă condica acestii m-stiri. Cf. Urechia, *op. cit.*, 233. Această m-stire e fondată de episcopul Inochentie al Romanului (1747—1769) în 1756. Cf. Melchisedec, *Cronica Romanului*, București 1875, II, 65

²⁾ Trecute în catalogul ce urmează sub N-o 5, 7, 19 și 24.

³⁾ Publicată de V. A. Urechia în *Anaiele Acad. Rom.* (Inscripțiuni după manuscrise), ser. II, IX, sec. ist, 57—64.

⁴⁾ Menționată în lista lui Măzărianul (Urechia, l. c.).

cheierea: «Tălmăcit-au de pe slovenie și au și scris mult păcătosul Arhimandrit Vartolomei Mazerianu. Anul 1764 Aprilie 30».

3). *Condica mănăstirii Putna*¹⁾, 1764, ms. orig., bib. m-stirii Putna, No. 512.

4). *Ithica Ieropolitică*²⁾, trad. din slav., în 1764, ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 67.

5) *Leastveața sfântului Ioan Scăriașul*³⁾, trad. din slav., în 1766 Ianuarie, ms. orig., bib. Acad. Rom., necatalogat. Titlul: «Întru slava sfintei cei de o ființă și de vieată făcătoarei și nedespărțitei Troițe, a Tatălui și a Fiului și a sfântului Duh. În zilele prea luminatului și de Christos iubitorului Domnului nostru Grigorie Alexandru Ghica Voevoda, cu blagoslovenia preaosfinții sale chiriu chir Gavriil Mitropolit Moldaviei și a preaosfinții sale chiriu chir Dositei Episcop Rădăuțului, prin duhovniciasca osârdie a prea cinstitului Ieromonah chir Varlaam ot Bisericani, de pe slovenie am tălmăcit și am și scris această carte Ioan Leastvicinic, spre folosul cel sufletesc al părinților călugări și al tuturor pravoslavnicilor creștini. Anul dela Hristos Mântuitorul nostru 1766 Ianuarie 2, în sfânta mănăstire Putna, de mult smeritul și prea mult păcătosul Arhimandrit Vartolomei Mazerianu, ucenicul Mitropolitului Antonie, care s'au pristăvit în țara Moschicească»⁴⁾.

¹⁾ Menționată în lista lui Măzărianul (Urechia, l. c.). Publicată în regeste de Păr. D. Dan în *Mănăstirea și comuna Putna* (ed. Acad. Rom.), București 1905, Anexe, 164 squ. Cf. și pag. 82, No. 7 și 8.

²⁾ Menționată în lista lui Măzărianul. Titlul și cuprinsul întreg la I Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, I, 155—7. Cf. și E. Picot, *Notice bibliographique sur le protopope Mihail Strélbickij* (extrait des Memoires orientaux,—congrès de 1905), Paris 1905, 5 (341), nota 1.

³⁾ Menționată în lista lui Măzărianul (Urechia, l. c.).

⁴⁾ În 1748. Melchisedec, O vizită la câte-va monastiri din Bucovina, *Anal. Acad. Rom.*, ser. II, VII, sec. ist., 240 în *Pomelnical Putnei*, făcut de Iacov I Mitropolitul, dar scris probabil tot de Măzărianul. Cf. și Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, București 1888, LVIII.

Însemnări, în josul paginelor:

«Această carte a sfântului nostru Scărieșul am făcut-o eu smeritul (Vartolomeiu Măzarianul, căci e scrisoarea lui) cu toată cheltuiala mea, și am dăruit-o sfintei mănăstiri Bisericieni, întru pomenirea mea și a părinților mei. Și cartea aceasta să fie de cetit părinților dela numita mănăstire, însă numai în lăuntrul mănăstirii; iar de a îndrăzni cineva să o scoată din mănăstire, unuia ca acela să-i fie părăse Maica Precista la strașnica giudecată. Am scris în anul 1766 Iunie 12».

6). *Letopisețul tălmăcit de pe rusie pe moldovenie*¹⁾ (după Nicodim Grigorovici), 1766 Noembrie, ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 759.

7). *Invățăturile prea cuviosului părintelui nostru Avvei Dorothei*²⁾, trad. din slav. în 1766, ms. orig., bib. Acad. Rom., necatalogat. Titlul: «Întru slava sfintei cei de o ființă de vieață făcătoarei și nedespărțitei Troițe, a Tatălui și a Fiiului și a sfântului Duh, amin. În zilele prea luminatului și de Hristos iubitorului Domnului nostru Grigorie Alexandru Ghica Voevoda, fiind Mitropolit țării prea sfinția sa chiriu chir Gavriil și Arhimandrit în sfânta mănăstire Bisericieni prea cuvioșia sa chir Misail, după multa duhovniceasca osârdie a cuviosului chir Sava proigumenul acestii mănăstiri Bisericieni,—tălmăcit-am și am scris de pe slovenie pe moldovenie această sfântă carte a prea cuviosului părintelui nostru Avva Dorothei, spre folosul de obște a tot cinul călugăresc și a tuturor pravoslavnicilor creștini. În anul 1766. Și am scris eu Vartolomei Arhimandrit Putnei».

8). *Pavecernic*, 1767, ms. orig., bib. m-stirii Putna, No. 501³⁾.

¹⁾ Menționat în lista lui Măzarianul. Titlul și analiza lui la N. Iorga, *op. cit.*, I, 357, nota 10.

²⁾ Menționate de Urechia, *op. cit.*, 202 (de unde?).

³⁾ Dim. Dan, *op. cit.*, 82, No. 2. Menționat în lista lui Măzarianul.

9). a) *Panachidnicul*, b) *Canonul la pavicerniță* și c) *Paraclisul sfinților apostoli Petru și Pavel*¹⁾, trad. din slav., în 1768 Ianuarie, ms. orig., bib. Păr. S. Fl. Marian, care a binevoit a ne comunica titlul: «Întru slava sfintei cei de o ființă, de viață făcătoarei și nedespărțitei Troițe, a Tatălui și a Fiului și a sfântului Duh, amin. În zilele prea luminatului și de Hristos iubitorului Domnului nostru Grigorii Calimachū Voevoda, fiind Mitropolit țării preosfinție sa chiriu chir Gavriil, unchiul Mării sale, și Episcop Rădăuțului preosfinție sa chiriu chir Dosiftei, după sufleteasca osârdie a precuvioșiei sale chir Venedict Igumen sfântei m-stiri Solcăi,—tălmăcit-am di pe slovenie și am scris pe moldovenie această carte *Panachidnicū*, adecă slujba cea mare a parastasului, care se face pentru pomenire morților; așijdere iarăși după dorința precuvioșiei sale am tălmăcit și am scris *Canonul la pavicerniță*, plânsul Născătoarei de Dumnezeu, care canon iaste foarte de umilință și să cântă în sfânta și mare Vineri la povecerii; și iarăși după dorința precuvioșiei sale, am tălmăcit și am scris *Paraclisul sfinților apostoli Petru și Pavelū*, fiindcă întru acea sfântă m-stire Solca iaste hramul sfinților Apostoli. Și tustrele acestea s'au legat întru această carte pentru mai bună pază. Și li-am scris în anii dela zidirea lumii 7276, iară de la Hristos Mântuitorul nostru 1768, în luna lui Ianuarii. **Много грѣшныи и недостоинныи** Vartholomei Mazerianu Archimandritū sfintei mănăstiri Putna. Iară la sfârșit amū scrisū și viețile sfinților apostoli Petru și Pavelū din carte tiparnică din Lavra ПЕЧЕРСКА.

10). *Orânduiala chipului celui mare Ingeresc*²⁾, trad. din slav., în 1768 Ianuarie, ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 496.

¹⁾ Menționate în lista lui Măzărianul.

²⁾ Cf. Urechia, Inscripțiuni, *op. cit.*, 54.

11). *Letopisețul care s'au tălmăcit de pe slovenie pe moldovenie*, în Putna, la 1768 Aprilie, copie¹⁾, bib. Acad. Rom., No. 1536. Titlul: «Letopisețu cari s'au tălmăcit de pe slovenie pe moldovenie în sfânta mănăstire Putna, înzilele preluminatului și de Hristos iubitorului Domnului nostru Grigorii Ioană Calimachi Voevoda, fiind Mitropolit țării Moldovii preosfinție sa chiriu chir Gavriil, unchinel Mării sale, și Episcop Rădăuțului preosfinția sa chiriu chir Dosothei Herescul, și Egumen sfintei mănăstiri Putna sfinția sa chir Pahomie. Și l-am tălmăcit eu smeritul și mult păcătosul Vartolomeiu Măzărianu Arhimandrit numitei mănăstiri, în anul dela Hristos Mântuitorul nostru 1768 Aprilie».

12). *Leturghia arhierească*²⁾, trad. din rusește, în 1770 April, ms. orig., bib. Mitropoliei Moldovei și Sucevii.

13). *Condica mănăstirii Solca*³⁾, 1771 Ianuarie, ms. orig., bib. mănăstirii Putna, No. 553⁴⁾.

14). *Letopisețul țării Moldovei*⁵⁾, 1773, copie, bib. d-lui prof. univ. C. Climescu.

15). *Codex miscellaneus*, de cuprins religios⁶⁾, trad.

¹⁾ Menționat în lista lui Măzărianul. Copia s'a făcut: jumătate de diacon Ioan Cliciuc ot satul Tărnăuca în 1772, și jumătate de Gheorghie diacon ot tam în 1777.

²⁾ E cea dintâi liturghie arhierească în limba română. Titlul publicat de Melchisedec în *Cronica Hușilor*, București 1869, 311 și de Urechia, Vartolomeiu Măzărianu, *op. cit.*, 219.

³⁾ Menționată în lista lui Măzărianul; publicată în regeste de Păr. S. Fl. Marian (*Condica mănăstirii Solca*) în Suceava 1902. O condică a mănăstirii Solca a avut și Kogălniceanu, dată de C. Hurmuzachi, și din care a publicat extracte precum și călătoria păr. Vartolomeiu la Petersburg în a sa *Archivă românească*. V. ed. II, Iași 1860, I, 162 squ.

⁴⁾ Cf. D. Dan, *op. cit.*, 82, sub No. 10.

⁵⁾ Cf., mai sus, pag. 16 nota 2. O altă copie a Letopisețului țării Moldovei prescrișă de Var. Măzărianul e și ms. No. 238 din bib. Acad. Rom. V. Iorga, *op. cit.*, I, 539 și Urechia, Var. Măzărianu, *op. cit.*, 230—3, anexa H, unde se publică un fragment.

⁶⁾ Cuprinsul lui amănunțit la I. Bianu, *op. cit.*, I, 349—50. Cf. și Urechia, *op. cit.*, 204.

din slav. în 1774 Oct.—Nov., ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 155.

16). *Condica mănăstirii Voroneț*¹⁾, 1775 Aprilie, ms. orig., bib. m-stirii Putna.

17). *Catichizis pentru învățătura copiilor celor mici*²⁾, trad. în 1775 Septembrie, ms. orig., bib. Păr. S. Fl. Marian, care a binevoit a ne comunica titlul: «Catichizis în scurt, pentru învățătura copiilor celor mici, ca să știe lege cea pravoslavnică creștinească. Această Catihiză l'au făcut ieromonahul Platon, dascalul al pre înălțatului Imperator Pavel Petroviciu. Numitul ieromonah după aceea au fostu Arhimandritu sfntei *Troițchii* Lavri, iară acum Iaste Archiepiscopu Tferului și ЧЛЕНЪ al Sinodului».

18). *Pomelnicul mănăstirii Moldovița*, trad. în 1775 după cel vechiu slavonesc din 6925 (=1417), ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 921³⁾.

19). *Trebnicul lui Petru Movilă*⁴⁾, trad. din slav. în 1776 August, ms. orig., bib. Acad. Rom., necatalogat. Titlul: «În numele Tatălui și al Fiului și al sfântului Duh, amin. În zilele prea luminatului și de Hristos iubitorului

1). Publicată de Păr. S. Fl. Marian (*Condica mănăstirii Voroneț*) în Suceava 1900. Măzărianul obișnuia a scrie în condicile ce alcătuia istoria Domnilor—ctitori, scoasă din letopisețe. Așa în condica Voronețului a scris domnia lui Ștefan cel Mare, iar în cea a Solcăi domnia lui Ștefan Tomșa. Amândouă au fost publicate de Păr. Marian, cu prilejul aniversării de 400 ani a morții Marelui Ștefan (*Domnia lui Ștefan cel Mare și a lui Ștefan Tomșa*, Suceava 1904).

2). Menționat în lista lui Măzărianul.

3). Acest pomelnic—deși Venedict, egumenul de atunci al Moldoviței, spune în titlu că Măzărianul numai i-a ajutat la traducere—e tălmăcit și scris în întregime de Măzărianul, după cum se poate constata cu ușurință din caracterul scrisorii.

4) Vestitul Mitropolit al Chievlui. Pentru activitatea lui religioasă a se vedea, Ghenadie Enăceanu, *Meșterul Manole și Petru Movilă*, București 1882, iar pentru legăturile și influența lui asupra bisericii noastre, Iorga, *Ist. lit. relig. până la 1688*, 130 squ.

Domnului nostru Grigorie Alexandru Ghica Voevoda, Domnu țării Moldovei, cu blagoslovirea preasfinții sale chiriu chir Gavriil Mitropolitul Moldovei, prin osârdia și cheltuiala preacinstului sobor dela sfânta mănăstire Neamțu,—s'au scris și s'au tălmăcit după slovenie pre moldovenie din Trebnicul lui Petru Movilă ¹⁾ aceste sfinte rugăciuni, adecă rânduiala pentru cei bolnavi și altă rânduială pentru izbăvirea celor neputincioși de viforarea și năsălnicia de duhurile cele necurate; și împreună s'au scris și molitvele cele de blăstem asupra acelorași duhuri necurate; așijderea și alte rânduieale de rugăciuni pentru farmece, pentru boala vitelor *iproci*. Și s'au scris în sfânta mănăstire Neamțu de smeritul și mult păcătosul Vartolomeiu Măzărianu Archimandritul. În anii dela Hristos Mântuitorul nostru 1776, August».

Însemnări, la urmă: «Sfârșitul acestii cărți, care am isprăvit-o în sfânta mănăstire Putna, în anul 1776 Oct. 14». Apoi: «Pre cinstiți părinți și frați, ori care veți ceti pre această carte și aflând ceva gresală, cu smerenie vă rog să mă iertați; și unde a fi greșală să îndreptați cu duhul blândetelor, fiindcă și miła păcătosului mi-au fost foarte cu greu deodată a și tălmăci și a scria. Și iarăși cu umilință mă rog sfințiilor voastre, până veți ceti pre această carte, să vă aduceți aminte și de sufletul meu ceal păcătos, să mă pomeniți la sfintele rugi, ca să mă ierte sfântul Dumnezeu de păcatelea meale ceale multe și greale, ca și pe sfințiile voastre să vă erteace acealași sfânt Dumnezeu de toate păcatelea, și să vă învredniciască Împărăției sale cei cerești, amin.

«Smeritul și mult păcătosul *Vartolomeiu Mazerianul* Arhimandritul sfintei mănăstiri Putnei».

Tot în mănăstirea Neamțu a mai tălmăcit și scris Mă-

¹⁾ Trebnicul lui Petru Movilă e Euhologhiul sau Molitvenicul său tipărit în slavonește în 1646. Cf. Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, 307 squ.

zărianul un al doilea *Trebnic al lui Petru Movilă*, în anul 1789, Iulie. Ni s'a păstrat într'o copie (azi în bib. Acad. Rom., necatalogată) făcută la 1808 de «mult păcătosul Vasilie fratele cu toată cheltuiala părintelui Andrei schimonahul».

20). *Panachidnic sau slujba parastasului la sfânta mănăstire Putna*¹⁾, trad. din slav. în 1778—9, ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 297.

21). *Condica mănăstirii Humorului*²⁾, 1779 August, ms. orig., bib. Acad. Rom., No. 111.

22). *Codex miscellaneus*, de cuprins mai mult istoric³⁾, fără dată, copie, bib. Acad. Rom., No. 1667.

23). *Cuvinte din Prologul moschicesc*, fără dată, trad. din rusește, ms. orig., bib. mănăstirii Putna, No. 508 (trei tomuri)⁴⁾. Și în sfârșit

24). *Invățătura dulce sau Livada înflorită*, fără dată, trad. din slav., copie, bib. Acad. Rom., necatalogată⁵⁾. Copie făcută 1800 de Teofilact Monahul din Biseri-

1). Titlul și cuprinsul la I. Bianu, *op. cit.*, I, 641—2. Cf. și Urechia, *Vart. Măzăriaanu*, 203—4.

2). Publicată în registre la I. Bianu, *ibid.*, I, 246 sq.

3). Cuprinde: Cuvânt de îngropare vechiului Ștefan-Voevod; Cuvânt a unui țăran către boeri; Cuvânt pentru răbdare; Epistolie către Evagoras, pentru cinste; Corespondență între doi streini (Augustin și Cristian) asupra obiceiurilor Moldovei și țării Muntenestei; Tălmăcire dintr'o scriere geografică ce s'au tipărit în Rosia la a. 1770; Călătoria la Petersburg a Păr. Venedict și actele deputației trimise la Petersburg în 1769. Toate—afară de Cuvânt a unui țăran către boeri și Corespondența între doi streini—s'au tipărit de Kogălniceanu în *Archiva Românească*. V. ed. 2-a, I, 100 sq. Cuvânt a unui țăran către boeri și Corespondența între doi streini s'au tipărit de d. prof. Erbiceanu în *Archiva soc. št. și lit.* din Iași, IV, 327 sq. și 437 sq.

4). Menționate în lista lui Măzăriaunul. Cf. D. Dan, *op. cit.*, 82, sub No. 6.

5). Menționată în lista lui Măzăriaunul.

În sfârșit ca să însemnăm tot ce mai posedăm azi din scrisesele lui Măzăriaunul trebuie să amintim: 1) *Diata* lui, scrisă în 1779 Ianuarie și publicată de Păr. Marian în *Revista Politică* din Suceava, a. IV, (1889), No. 7 și 8; 2) *O diplomă școlară*, prin care Vart. Măzăriaunul

cani. Titlul: «Întru slava sfintei și de o ființă făcătoarei de viață și nedespărțitei Troițe, a Tatălui și a Fiului și a sfântului Duh. Întru prea norocitele zile a prea blagocestivii însuși stăpânitoare mari Doamnei noastre Imperatriță Ecaterinii Alexeevna a toată Rosia și a Diadohului ei, bine credinciosului Domn Țisarivici și marelui Kneaz Pavel Petrovici; cu blagoslovenia preaosfinții sale chiriu chir Gavriil, Arhiepiscopul și Mitropolitul Moldovii și a preaosfinției sale chirio chir Dositheiu Herescul Episcopul Rădăuțului și al Hotinului,—tălmăcitu-s'au de pre sârbie pre moldovenie aceea sfântă carte ce să chiamă Învățătura dulce, după cum și este, care aciastă carte este adunată din glaviznipe și cărțile sfinților apostoli, și a prorocilor, și a ierarșilor, și ale prea cuvioșilor părinți,—fiindcă este foarte folositoare de suflete. Și s'au tălmăcit în sfânta mănăstire Solca, unde este hramul sfinților apostoli Petru și Pavel și a celorlalți sfinți apostoli, de smeritul și mult-păcătoșul Vartholomeiu Măzăreanu, Arhimandritul numitei mănăstiri Solca».

Aceste sunt, până azi, toate manuscrisele ce cunoaștem dela Vartolomei Măzarianul. Firește, puține față cu mulțimea producțiunilor eșite din condeiul acestui laudat scriitor; dar totuși suficiente pentru ca, cu ajutorul lor, să poată pregăti cineva, în viitor, o monografie asupra celui ce a fost—cum deosebit de frumos și competent încheie d-l prof.

adeverește cunoștințele tânărului Ioan Băloșescu (mai târziu episcop de Rădăuți) și îmbrăcarea lui în monah cu numele de Isaiia, așerosindul pentru cinul ierodiaconiei. E publicată de regretatul Dr. G. Popovici în *Candela*, Cernăuți 1886, 666; 3) *Condica bis. sf. Ilie* din Suceava, menționată de Kogălniceanu, *op. cit.*, I, 269; 4) *Condica Mănăstirii Precista*, în bib. Episcopiei Romanului, menționată de Urechia, *Vart. Măzarianu, op. cit.*, 222. Tot aci Urechia spune că s'ar mai găsi condici scrise de Măzarianul și în arhiva sf. Spiridon din Iași, fără să ne dea însă vre-o altă lămurire asupra lor.

Iorga paginile ce i-a consacrat în *Istoria literaturii române din sec. al XVIII-lea*:—«în ceia ce privește originalitatea spiritului, fecunditatea inteligenței și înălțimea vederilor, fără îndoială, întâiul cleric cugetător al timpului său... și (după retragerea Mitropolitului Iacov Putneanul) singurul cărturar bisericesc al țării». Căci, desigur, o atare monografie merită Vartolomei Măzărianul mai pre sus de mulți, foarte mulți din vechii noștri scriitori bisericești. Și dacă acest escurs asupra manuscriselor mazărinene va putea atrage luarea aminte a celor ce ar voi să încerce o atare monografie,—atunci va fi împlinit și gândul cu care el a fost scris.

XI.

Cazanii, secolul XVII, în folio. Cuprinde cazanii pentru: *Vinerea cea Mare, Invierea Domnului, Innălțarea lui Hristos, Pogorârea Duhului Sfânt, Preobrajenie, Innălțarea Cinstitei Cruci, Adormirea Precistii, Nașterea Precistii, Pocrovul Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, Vovidenie, Blagoveștenie, Sf. Gheorghie, Sf. Nicolae, Sfinții Apostoli, Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Voevozi, și Sf. Ioan Bogoslovul. Însemnări, la sfârșit: «Această sfântă carte ce să numește Galitoschi o am dăruit-o sfinții sale părintelui chir Varlaam, egumenul sfintei mănăstiri Neamțului, ca să mă pomenească la rugăciunea sfinții sale. Și pentru credință am iscălit cu mâna mea, vlet 7280 [=1772] Iunie 12, Clement Erodiacón».*

În legătură cu aceasta folosim aci prilejul să tipărim o însemnare istorică contemporană, scoasă dela sfârșitul unei alte *Cazanii* (ms. Acad. Rom., necatalogat), scrisă de Radul Gramaticul, în 7241 [=1733] April 20, din porunca Episcopului de atunci al Buzăului chir Misail. Această însemnare e privitoare la întâlnirea dela Focșani a Domnilor Constantin Mavrocordat din Țara Românească și Grigorie II

Ghica din Moldova, în Aprilie 1733, când au fost mutați cu domnia unul în locul celuilalt. Iat-o: «*Lt.* 7241 [=1733], s'au făcut schimbare Domnilor, făcând mutare lui Constandin Vodă din București în Moldova și lui Grigorie Vodă din Moldova în București. Și în luna lui Aprilie *dni* 30 au fost Constandin Vodă în Focșani; dar și Grigorie Vodă tot într'acea zi s'au întâmplat de au fost în Focșani. Și întru aceea zi, sara, au venit Constandin Vodă la Grigorie Vodă; iar Marți la ziua dintăiu a lui Mai au mersu Grigorie Vodă la Constandin Vodă. În trei zile, Mercuri, au făcut Grigorie Vodă divan dinnaintea porții Mănăstirii ¹⁾. Iar Mercuri seara au eșit Grigorie Vodă la câmp spre ocol; și au trecut și Constandin Vodă din Moldova și au mersu la cort. Și au vorovit ca la 3 ciasuri din noap(te). Și și-au luat ziua bună. Și Joi în ziua de *Voznesenie* (Ispas), după bucate, au purces fiește care la scaunul său ²⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XII.

Letopisețul Țării Moldovei, sec. XIX, in folio. Cuprinde: Miron Costin (Predoslovia și Cartea pentru descălecatul dintăiu) + Neculai Costin (fragmente din Cartea pentru descălecatul dintăiu) + Grigorie Ureche (Domniile Țării Moldovei). Însemnări, la început: «Acest letopiseț s'au prescris întocma după letopisețul mănăstirii Slatina, prin osârdia și cheltuiala sfinții sale prea cinstit părintelui nostru Isaia Arhimandrit Râșcanu, egumenul acestei sfinte mănăstiri, la anul 1832 Iunie 15. S'au isprăvit de scris în sfânta mănăstire Râșca de smeritul între monahi Theofan Monahu, poftind pre cetitori ca găsind vre-o greșală într'ânsul în

¹⁾ E vorba de m-rea Precista din Focșani, făcută de Nicolae Mavrocordat. Cf. Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice*, București 1885, 308—11.

²⁾ Întâlnirea o povestește, cu aceleași date de zi și amănunțimi, Neulce în *Letopisețul său* (v. Kogălniceanu, *Cron. Rom.*, București 1872, II, 373).

slovi să mă erte, îndreptând-o. Că nu din voința mea, ci din greșală s'au făcut. Pre care (letopiseț) sfinția sa părintele Arhimandrit îl afierosește sfintei mănăstiri, spre veșnică pomenire». La sfârșitul Predosloviei lui Miron Costin dela Cartea pentru decălecatul dintăiu, se cetește: «*Leat* 1798, Octomvrie 24, când au scris»—E, de sigur, data scrierii Letopisețului mănăstirii Slatina ¹⁾, după care—am văzut— a fost prescris acesta, al mănăstirii Râșca.

Letopisețul cuprinde și o încercare de cronică rimată a-supra Domniei lui Ștefan-cel-Mare. E cât se poate de slabă însă, lucru de care se poate convinge ori și cine cetind următoarele câteva rânduri, pe cari le reproducem mai mult drept un curiosum:

Domnia lui Ștefan-Voevod celui Bun și Sfânt, în războaie nebirit, în stihuri.

Ștefan Voevod cel minunat
Întru războaie înfricoșat,
La întâiul războiu el au bătut
Pre cel protivnic au birit;
Pre cei ce să ispitea spre a sa Domnie,
I-au adus întru mare ticăloșie.
Și când l-au așezat la Domnie,
Toți să află întru bucurie.
Și când l-au pomăzuit Teoctist Mitropolitul,
Mulți boeri s'au strâns împreună cu dânsul.
Si când au luat Ștefan Vodă steagul Țării Moldovii,
Au mers la scaunul Sucevii.
Luat-au cetățile țării
De pre malul Dunării,
Care eră luate de Turci
Dela Domnu de pre-atunci.
Câți au vinit cu războiu iute,
S'au întors preste munte.

.
.
.

¹⁾ Academia Română posedă două copii de Letopisețe de proveniență dela m-stirea Slatina, sub No. 508 și 731.

XIII.

Pomelnicul Mănăstirii Râșca, începutul secolului XIX, în 4°. Titlul: «Întru slava sfintei și cei de o ființă și de viață făcătoarei și nedespărțitei Troițe, a Tatălui și a Fiului și a sfântului Duh În zilele prea binecredinciosului Domnului nostru Io Scarlat Alexandru Callimah Vv., cu blagoslovenia prea osfințitului nostru Mitropolit a toată Moldavia chirio chirio Veniamin, —s'au prescris acest *Pomelnic al Sfintei Mănăstiri Râșca*, ci s'au scos din cel vechiu acum, carele iaste arătat în Condica fericiților ctitori și miluitori după vreme a acestui sfânt lăcaș, în care condică sânt arătate cine ce lucruri au făcut și au afierosit acestii sfinte mănăstiri, spre a lor veașnică pomenire, care condică iaste din leat 1792 Iulie 12».

Pomelnicul acesta e făcut în timpul egumenii Arhiman-dritului Sofronie. La sfârșit conține un «Cuvânt» al acestuia «cătră cuvioșia sa Eclisiarhul chir Ioasaf al acestei sfinte mănăstiri» cum să aibă grije deosebită a se face pomenirea ctitorilor după toată rânduiala rituală.

Din «*Pomelnicul fericiților ctitori*» însemnăm:

Petru Voevod [Rareș] ¹⁾
Elena Doamna [soția lui].
Ștefan Voevod [cel Mare]
Maria Doamna [de sigur, Rarița].
Bogdan Voevod [cel Orb].
Ruxanda Doamna [soția lui].
Petru Voevod [poate iar Rareș cu:]
Maria Doamna [soția lui dintâi].
Alexandru Voevod [Lăpușneanu].
Anastasia Doamna [maica lui Alexandru Lăpușneanu].
Teofan Mitropolit.
Macarie Mitropolit.
Iacov Mitropolit.
Macarie Episcop. ²⁾

¹⁾ Parantezele sunt, se înțelege, ale noastre.

²⁾ Despre acești Mitropoliți și Episcopi, considerați ca ctitori ai Râșcăi, a se vedea mai sus, pag. 14, nota 3.

Urmează o lungă listă de Schimonahi, Ierodiaconi și Monahi.

XIV—XVI.

Paterice. 1).—Sfârșitul sec. XVIII, in 4°. Însemnări, la început: «Această sfântă carte ce să numește Pateric s'a început a să scrie la 21 de zile Mai, in ziua de sfinții Constantin Împăratul împreună cu maică-sa Elena, și au luat sfârșit la 15 *msța* Iulie. Și s'au scris la sfânta mănăstire Agapie veche. Și era in mănăstire Agapie veche stariț Macarie și supt stăpânirea sa 12 părinți la obște. În zilele Mării sale Io Alexandru Voevod Ipsilanti, Doamna Ecaterina, și fiind Mitropolit chiriu Leon, in sfânta mănăstirea Mitropoliei. Și eră într'aceasta la acea vreme mare împărechiera între boiari și între Domn. Și nu să știe la cât ar rămâne potrivirea aceea și la țara ungurească era mare foamete. Și am scris ca să se știe, când umbla *veleat* 7297 [=1789] Iulie 15¹⁾. Si am scris eu Monah Galaction dela mănăstirea Hangul. Și cine a ceti pe această carte să zică toți: Dumnezeu să-l iarte, că iaste om păcătos.»

2).—Începutul sec. XIX, in folio. Titlul: «*Pateric*, adecă graiurile sfinților prea cuvioșilor marilor Părinți cu cuvintele lor ceale de îndreptarea vieții și folosul sufletesc. S'au scris de mine mult păcătosul și nevrednicul Mitrofan Ieromonah in sfânta mănăstire Bisericani in zilele sfinției sale părintelui Veniamin Arhimandrit și egumen sfintei mănăstiri Bisericani. La anii de la Hristos 1803». Însemnări, la sfârșit: «1804, Februarie 14, au luat sfârșit de scris acest Pateric de mine nevrednicul și mult păcătosul Mitrofan Ieromonah in sfânta mănăstire Bisericani».

3). Începutul sec. XIX, in folio. Titlu: «Acest Pateric s'a scris in zilele prea luminatului și prea înălțatului Împăra-

¹⁾ Anahronism, căci Alexandru Ipsilanti domnește din Decembrie 1786 până în 19 April 1788.

tului nostru Alexandru Pavlovici a toată Rosia, și a prea osfinției sale chirio chir Gavriil Mitropolit Moldovei și Exarh Ungro-Vlahiei ¹⁾, cu toată osârdua și cheltuiala a sfinției sale chir Antonie Arhimandrit și egumen sfintei mănăstiri Râșcăi. La anii de la răstignirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos 1809, Septembrie 6. Ielesăiu Ierodiacon». Însemnări, la sfârșit: «Slavă lui Dumnezeu celui întru sfânta Troiță slăvit și închinat, că după cum la început a ajută au voit, așa arătând spre mine prea bogată mila sa m'au învrednicit a vedeă și sfârșitul al aceștii pre dulcea și de suflet folositoare cărți adecă Pateric. Elesăiu Ierodiacon, am scris acest Pateric» ²⁾.

XVII.

Psaltirea tâlcuită ³⁾, tradusă de Popa Floru ⁴⁾, dascăl slavonesc, «de pe Psaltirea cea rusască, tipărită în țara Moscului», ms. (secolul XVIII, în folio, foarte frumos. Fără însemnări deosebite.

XVIII.

Dintru ale lui Callist Catafyghiotul ⁵⁾, sfârșitul sec. XVII, în 8°. Însemnări, la sfârșit, data scrierii: 1779

¹⁾ În timpul ocupației rusești dintre 29 Noembrie 1806 și 28 Mai 1812.

²⁾ Pentru alte Paterice mss. mai vezi: N. Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri, Ghighiu și Argeș*, 59; Idem, *M-ssele de la mănăstirea Cernica*, l. c., 219, 226—7—8; I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești de la Acad. Rom.*, I, 158 și 329; A. Lăpădatu, *M-ssele dela Dălhăuți*, l. c., 544.

³⁾ O altă Psaltire tâlcuită tot de Popa Floru, în 1754, e ms. No. 2711 din bib. Acad. Rom. Și, de sigur, o copie după aceasta, e ms. scris de „Constantin vtorii orfan Popii Florii, dascăl slovenesc“, în 1755. Cf. A. Lăpădatu, *M-ssele de la Dălhăuți*, l. c., 539.

⁴⁾ Pentru Popa Floru și alte lucrări ale lui, v. începutul acestui catalog, pag. 3 și nota 2.

⁵⁾ Un alt ms. mai frumos și mai vechiu puțin, la Acad. Rom. (No. 1602) din bib. răp. Mitrop. al Moldovei Iosif Naniescu, iar pentru un al treilea, cf. Iorga, *M-ssele de la Cernica*, l. c., 217.

Decembrie 1. Apoi: «Această carte a fost a păr. Filaret Ieromonahul și s'au dăruit sfintei mănăstiri Bisericanilor, 1848 Septembrie 1».

XIX.

A smeritului Nichitei Stihat, monahul și preotul prea sfințitului lăcaș al Spudiților, suta dintăi a capetelor lucrătoare ¹⁾, începutul sec. XIX, 8° mic. Fără însemnări importante.

XX—XXII

Cuvintele lui Efrem Sirul. 1).—Începutul sec. XIX, in folio. Fără titlu și fără însemnări.

2).—Începutul sec. XIX, in folio. Însemnări, la sfârșit: «În zilele prea înălțatului Împărat Alexandru Pavlovici ²⁾ și în egumenia cuvioșiei sale părintelui Antonie Arhimandrit la sfânta mănăstire Râșca. La 1811 ani». Apoi: «Am prescris eu această carte ce să numește Efrem Sirul cu cheltuiala mănăstirei; și rog pre cine va ceti și să va folosi să nu fiu uitat și eu la rugăciunile sale. Vasele Câmpulungean, frate fiind la sfânta mănăstire».

3).—Secolul XIX, in folio ³⁾. Însemnări, la sfârșit:

«Pentru Mitrofan cel păcătos.

«Eu Mitrofan păcătosul de 19 ani eram eu, când am venit din lume de am intrat în sfânta mănăstire Bisericanii, la vîleat 1795, Dechemvrie 10 zile; și de 20 de ani eram când m'am tuns în călugărie de părintele Paisie Arhimandrit și

¹⁾ Încă două mss.: unul dela Neamțu, mai vechiu, de la 1771 (bib. Acad. Rom., No. 1827); celălalt de la Cernica, mai nou (bib. Acad. Rom., No. 2140); cf. Iorga, *M-ssele de la Cernica*, l. c., 210 și 212.

²⁾ Vezi mai sus p. 32 n. 1.

³⁾ Pentru alte mss Cuvinte ale lui Efrem Sirul, a se vedea: N. Iorga, *Două biblioteci de m-stiri*, 11, 23, 24 și 62; Idem, *M-ssele de la Cernica*, 229; A. Lăpădatu, *M-ssele de la Dălhăuți*, 540; iar la bib. Acad. Rom., mss. No. 416, 756, 1430, 2178, 2318, 2549, 2574, 2584, 2608.

egumenul; și de 23 ani eram când m'am făcut preot la v^{leat} 1799. Deci fiind eu în rânduiala preoției și a clisierșiei m'am apucat și am scris *Patericul Sfinților Părinți*. Și după ce l-am gătit, m'am apucat să scriu pe *Sfântul Efrem Sirul*. Și găsind la mănăstirea Neamțului un izvod talmăcit de pe elenică de părintele Isaac Dascălul, mi l'au dat părinții de la Neamț și am început a scrie. Și au început a mă durea peptul: nu știu din pricina scrisorii, ori din altă pricină, nu poci să știu. Dar cu toată durerea m'am silit și l-am scris după cum se vede cu a mea cheltuială și osteneală, fără numai Dumnezeu ajutându-mi. Și de-mi va trece mie durerea ca să nu mă mai doară pieptul, mă voi mai apucă și voi mai scrie și alte cărți; iar de nu mă voi lăsa și cu atâta.

«Ajungâng la vârsta bătrănelilor, eu Mitrofan păcătosul așezământ las și catalog pentru lucrurile ceale ce le-am făcut eu, care le dau bisericii, pentru că în Pomelnic nu le-am scris toate câte le-am făcut.

Argintăriile.

O cruce mare. . . . Altă cruce mai mică. . . . Un discos. . . . Alt discos. . . . O tipsie. . . . O păreche de paffale. . . . O candelă. . . . O cruce de argint. . . Două crăstelnițe. . . Două clopoțele. . . Două petrahire. . . Pardosala în altariu. . . . O Evanghelie mare din cele ce s'au tipărit la Neamțu ¹⁾ . . . O carte sfântă Ioan Scărariul, iar tipărită la măn. Neamțului ²⁾. . . Sfântul Efrem Sirul, scris cu mâna ³⁾. . . Sfântul Isaac Sirul, iar scris cu mâna ⁴⁾. . . Minunile Precistii, scrise cu mâna. . . .

¹⁾ La 1821.

²⁾ La 1814

³⁾ Vezi mai sus, ms. No. XXII;

⁴⁾ Vezi mai jos, ms. No. XXIII;

Patericul scris cu mâna ¹⁾. . . . Sfântul Grigorie Sinai-
tul, scris cu mâna. . . . Psaltirea, Ciaslovul și Bogoro-
digna. . . . Ciasornicul de masă—carele l-am cumpă-
rat eu cu 300 lei fiind-că iaste bun că, dacă întorci o
dată, umblă 15 zile netntors—va rămâne pentru trebuința
Bisericii la un părinte care va ști să-i poarte grije.

«Straele. . . . Fântâna cea de pietri. . . . O căl-
dare de făcut rachiu. . . . Nește strumenturi de legat cărți.
. . . . Nește fiare de teslărie. . . . Un potir mare poleit. . . .
Un chivot mare iară poleit. . . .

«Chiliile ceale despre apus au fost făcute de un *Iurașco
Hatman Bașotă* de lemn durate ²⁾, în zilele lui Vasilie
Voevod la anul 7140 [=1432] (sic). Și au ținut până la
sfârșitul domniei lui Ioan Sturza Voevod la anul 7336
[=1828] și fiind învechite le-au risipit și s'au făcut altele
de cărămidă prin osârdua Ieromonahului Sarafim. Și fiind-
că eu și din incliserniță am prins chilia cea de lângă cli-
sernițe. . . . La anul 1831 Martie 10.

«S'au scris această carte a sfântului Eftrem Sirul în sfânta
mănăstire Bisericanî, în zilele prea sfinții sale chirio chir
Veniamin Mitropolitul Moldaviei și a egumenului de Bise-
ricanî chir Veniamin. Și s'au scris de mine mult păcătosul
Mitrofan Ieromonah. . . .

«1805 August 24.

«*Mitrofan Ieromonah*».

*
**

Mihalcea Logofătul Litterati.

Între manuscrisele Academiei Române *Cuvintele lui
Eftrem Sirul* este unul (No. 107), scris în m-rea Secul la 1762
de Rafail Monahul, după un izvod «tălmăcit de pe grece pe

¹⁾ Vezi mai sus, ms. No. XV.

²⁾ Pentru această ctitorie vezi și Pomelnicul Bisericanilor din 1661,
publicat în *Uricariul*, XXIII, 337.

limba românească de Mihalcea ce-au fost Logofăt de taină¹⁾». Acest talmăcitor, credem, nu e altul de cât Mihalcea Logofătul Litterati, scriitorul bisericesc oltean din întâia jumătate a secolului al XVIII-lea, a cărui vieată însă cât și activitate ne sunt prea puțin cunoscute. Căci afară de cele câte-va știri pe cari ni le dă asupra lui o carte de întărire pentru oare cari venituri, dată schitului din *Țearca* (Vâlcea) de către soborul și Egumenul chir Ursache de la schitul Titireciul (tot în Vâlcea)²⁾—la 1 Septembrie 1726—nu mai avem la îndemână vre-o altă mărturie privitoare la acest personagiu. În cartea amintită ni se spune că «tâmplându-se acum, din biruința prea Înălțatului nostru Împărat Carol, al cincilea (sic) dintru Chesari, de au venit țara la întregire, scuturându-se de jafurile cari veneau adesea de la varvarii Turci». , «au venit Mihalcea Logofătul Literati de la Țarigrad iar aici la moșia sa» și văzând schitul de la Țearca (pe care-l făcuse în timpul lui Duca Voevod «un călugăr anume Dionisie Ieromonah, grec, de neam de la Tricala») învechit și pustiit, «s'au îndemnat de dumnezeiască dragoste ca să înoiască acest sfânt schit și așa au pus toată nevoința și toată cheltuiala dumnealui de au zidit această sfântă biserică din temelie cu totuluși de piatră. și au făcut lucru prea înfrumusețat și vrednic de laudă, împodobind biserică cu toate cele trebuincioase precum se vede; și lângă biserică au făcut și case mari pe pivniță de piatră și clopotnița de piatră și alte nemestii trebuincioase împrejur».

Atâta e tot ce putem ști până acum despre Mihalcea Logofătul Litterati din unica mărturie ce cunoaștem asupra lui. Întors în patrie, după ce Oltenia ajunsese în stăpânirea Austrieilor (1718), el se vede a fi rămas aci pentru totdeauna, căci departe încolo, către jumătatea seco-

¹⁾ I. Bianu, *Catalogul m-sselor românești*, I, 237 squ.

²⁾ *Uricarul*, VII, 18 squ.

lului, îl găsim traducând «din porunca» Domnului său Constantin Mavrocordat *Comoara lui Damaschin Soluneanul* (Θησαυρος Δαμασκήρου τοῦ Θεσσαλονικέως). Academia Română posedă autograful lui Mihalcea Litterati al acestei tălmăciri (ms. No. 1610). Iată-i titlul:

«*Comoara lui Damaschin*, Ipodiatonu și Studitul Soluneanul, cu adaos despre sfârșit a altor șapte cuvinte de suflet folositoare și cu tălmăcirea lui Tatăl nostru;—care s'au tălmăcit de pe limba grecească pe limba românească din porunca prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Io Costandin Nicolae Voevodă de Mavrocordat, ocărnuind turma pravoslăviei a țării aceștia Ungro-Vlahii prea sfințitul Mitropolit chir Neofit Criteanul, de Mihalcea Logofătul Litterati¹⁾, în anul dela facerea lumii 7255, iar de la mântuirea lumii 1747²⁾».

Afara de aceste două tălmăciri din grecește din ale lui Mihalcea Litterati ce au ajuns până la noi, mai posedăm de la acest scriitor bisericesc o a treia lucrare, cu oare care caracter de originalitate, alcătuită la 1729 «din cărți filosofești și duhovnicești». Autorul i-a zis *Chita Florilor*, în următorul titlu:

«Carte ce să chiamă *Chita Florilor*, întru care multe lucruri vreadnice den cărți filosofești și duhovnicești s'au adunat și s'au chitit pentru folosul celor ce vor ceti, pravoslavnicilor creștini; care s'au tocmit și s'au așezat aici, acum pe vremea biruinței prea luminatului și augustisimului nostru Împărat *Carolă*, al șasele dentru Chesari, cu toată nevoința și osteneala dumnealui *Logofătului Mihalcei Litterati*, în anul dela zidirea lumii 1729 lu-

¹⁾ Litterati e scris cu litere latine.

²⁾ D. Gaster a tipărit în a sa *Chrestomatie română*, București-Leipzig 1891, II, pp. 38—42 două cuvinte din această „Comoară a lui Damaschin“, tradusă de Mihalcea Logofătul. Se pare însă după un alt ms. copie, și anume: Cuvânt 1, la Buna Vestire și Cuvânt 18, minunea sfinților arhangheli Mihail și Gavriil.

lie 20. Și s'au închinat sfințitului și de Dumnezeu iubitorului întru Hristos Părintelui nostru Arhiepiscopul Râmnicului chirio chirio *Inochentie cel Nou*, întru oblăduirea chesariceștii Vlahii». Iată-i și

PREFAȚA:

«Sfințitului și de Dumnezeu iubitorului Arhiepiscopul[ui] Râmnicului chirio chirio Inochentie, prea cinstitului nostru întru Hristos Părinte și Despot multă plecăciune.

«Prea puternicul și a tot înțeleptul Dumnezeu, prea cinstite Părinte, multe și ciudate învățături și meșteșuguri au înțeleptit oamenilor pentru mintea cea slobodă, care le-au dăruit pentru a sa iubire de oameni. Iar meșteșugul învățaturii, a cunoaște ceale de sus și ceale de jos, adecă ceale cerești și ceale pământești, au covârșit toate meșteșugurile. Drept aceia neputând ca să asemănăm mintea cu altceva, putem să o asemănăm cu albina: că precum albina cu multă isteție și cu subțire meșteșug, care i-au dăruit prea înțeleptul Dumnezeu, cutreeră și adună din toate florile câmpului, și sădeaște și chiteaște sieși casă cu mult meșteșug și își agoniseaște și își tocmeaște hrana cea dulce de trebuință, care nu o pot agonisi altele de făpturi:—așa și mintea celor învățați cutreeră și iscodeaște toate ale lumii câte ar putea cuprinde și, adunând din mana florilor învățaturii, sădeaște și chiteaște eiși casă, adecă cărți pentru scrisoare cu mijlocirea stăpânitoriu[ui] organ, adecă omului care o poartă.

«Deci și eu urmând—nu cu vre-o desăvârșită învățatură, ce din cât puțința au ajutat—și având niște lucruri adunate den cărți *elinești, grecești și arăpești, care mi s'au părut a fi vrednice, —pus'am nevoieșă și oste-neală de le-am tălmăcit pe scurt pre limba rumânească, fiindcă lucruri vrednice ca aceastae de învățatură nu s'au tâmplat să le văz au să le auz in lmba rumânească scrise*, măcar că și în limba den care s'au tălmăcit mi să pare că rar și prea rar de să

vor afla, și nu în stambă ci în niscari shedii scrise cu mâna, iar unele să vor și afla dentr'ânsele. Și ca niște lucruri de învățătură vrednice părându-mi-să,—am socotit că cu cădere va fi să dea și întru știința celor mai mari ca să nu rămâe lucrul întru deșertăciune și învățăturile nepriimite. Pentru aceia, neștiind eu pe altul mai mare și mai sânguitor pravoslavnicii credințe și ocârmuitor bisericii noastre ai Răsăritului aici în partea oblăduirii chesariceștii Vlahii, fără numai pre Sfinția ta, al nostru întru Hristos Părinte și Despot, iată că cu căzută plecăciune o închin cinstitei dreptei sfinției tale și mă rog să fie darul acesta bine primit.

Al iubirei voastre de Dumnezeu întru Christos
sufletesc mic și plect.

*Mihalcea Logofăt Litterati*¹⁾.

Aceasta-i tot ce știm și posedăm astăzi din activitatea de scriitor bisericesc a lui Mihalcea Logofătul Litterati (deci fiu și el al unui Scriitor: *Litteratus*). Așa puțină câtă e, această activitate se cuvine a fi relevată, între altele și pentru că ea cade în timpul când Austriacii urmăreau în Oltenia planuri bisericești bine hotărîte, chibzuite și folosite scopurilor lor politice: slăbirea bisericii ortodoxe românești prin controlarea riguroasă (căreia, de sigur, eră să-i urmeze secularizarea) a averilor ei, prin retragerea privilegiilor ei și prin impedecarea, fel și chip, a tipăririi cărților bisericești de ritual și de folos sufletesc. Și toate acestea pentru întărirea catolicismului, pe seama căruia se acordase privilegii, se întemeiasc școli conduse de misionari catolici și se întinsese jurisdicțiunea episcopului catolic de la Nicopole și asupra Olteniei. Iar acestei întăriri a catolicismului aveă să-i urmeze—după planurile politice austri-

¹⁾ Litterati cu litere latine.

ace—o *Unire*, de felul celei a Românilor de peste munți, care unire, precum acolo, în Ardeal, contribuise a asigura așezarea Austriacilor în provincia de curând cucerită, așa și aci, în Oltenia, aveă să le asigure așezarea mai trainică. Iarăși lozinca: *Divide et impera!*

Deci activitatea tuturor acelora cari, în acest timp, au contribuit prin scrieri bisericești—tipărite sau manuscrise—la întărirea pravoslaviei amenințate, se cuvine a fi deosebit menționată. Și între aceștia se numără și Mihalcea Logofătul Litterati.

XXIII.

Isaac Sirul (Cuvinte), începutul sec. XIX, fol. Titlu: «A celui între sfinți părintelui nostru Isaac Sirul, pustnicul și sihastrul, carele au fost episcop iubitoarei de Hristos cetății Ninevii, cuvinte pustnicești. Scrisă adecă de dânsul pre a sa limbă; iară tâlmăcită pre limba cea elinească de cuviosii părinții noștri Avva Patrichie și Avva Avramie, filozofii și sihastrii, carii au pustnicit în Lavra celui întru sfinți părintelui nostru Savei». Însemnări, la sfârșit: «S'au scris această carte a sfântului Isaac Sirul, în zilele bine credinciosului marelui Împărat de Rosia Alexandru Pavlovici, și a Mitropolitului și Exarh de Moldavia și Vlahia și Basarabia chir Gavriil ¹⁾, iară egumen în sfânta mănăstire Bisericiani eră chir Dositei Ieromonah. Și s'au scris de mine mult păcătosul Mitrofan Ieromonah în sfânta mănăstire Bisericiani. 1811 Avgust 10. Mitrofan Ieromonah ²⁾».

XXIV.

Cuviosului Părintelui nostru Petru Damaschin Cuvinte scurte 24, după alfa vita, pline fiind de cunoștință duhovnicească ³⁾. Secolul XIX,

¹⁾ Vezi mai sus p. 32 n. 1.

²⁾ Pentru alte mss. v. Iorga, *M-ssele dela Cernica*, 221; A. Lăpădatu, l. c., 540 și 544, și la Acad. Rom., mss. sub No. 2113 și 2580.

³⁾ Pentru alte mss. Cuvintele lui Petru Damaschin, v. Iorga, *M-ssele dela Cernica*, 210 și 217; A. Lăpădatu, l. c., 539, și bib. Acad. Rom., mss. No. 1495, 1591, 2133, 2141, 2586, 2713.

4°, Însemnări, la sfârșit: «Această cârticică iaste a mea, scrisă de mine smeritul Ioan Ieromonah și Duhovnic din sfânta mănăstire Râșca, 1843 Iunie 8.»

XXV.

Prohodul Adormirii Maicii Domnului, începutul sec. XIX, 4° mic.

«Inainte Cuvântare:

«Epitafion sau punerea în mormânt la Adormirea Maicii Domnului, după asemănarea celui din Sâmbăta Mare, facerea lui Emmanuil, marelui ritor, din anii 1626.

«Scrisu-s'au în limba grecească în sfânta cetate a Ierusalimului de pomenitul Ghermano Ieromonahul și s'au trimis sfintei mănăstiri Putnei metaniei sale; iar moldovenește s'au tălmăcit în sfânta mănăstire a Neamțului de obștescul frate *Costantin Cuza*¹⁾. După aceia s'au alcătuit după calupurile grecești, în tocma în numărul sylabelor măsurându-se, adecă: pripealele stării întâi trei zeci și cinci de sylabe, iar a doua stare trei zeci și șapte, iar a treia nouă sprezece sylabe,—așezător fiind eu cel mai mic între psalți, dreptul pravoslavnic *Ioniță Pralea*²⁾, îndemnat fiind prin osârdia

1) De sigur, nu putem identifica pe acest „obștesc frate Costantin Cuza“, călugăr la m-stirea Neamțului, cu Constantin Cuza, probabil al șaselea fiu al lui Ioniță Cuza Spătarul, născut la 1763 (v. V. Pârvan, *Familia Cuza*, București 1904, p. 9). Căci în 1827—un an în urmă decî după ce el e arătat ca fiind călugăr—un document (Acad. Rom., No. 208—XXXIV) ne arată că Ioniță Sandu Sturdza îl cinstește cu un cin boeresc.

Este însă în acest timp un membru al familiei Cuza călugăr: E Arhimandritul Varlaam Cuza, pe care-l găsim menționat între altele într'un doc. din 1823 April (Acad. Rom., No. 46—V) prin care Ion Sandu Sturdza îl numește proestos la o mănăstire, pe șase ani.

2) Ioniță Pralea, „cel mai mic între psalții m-stirii Slatina“ și autorul acestui Prohod e cunoscut, mai ales, prin cea de a patra—și tot odată cea mai slabă—versificare a Psaltirii în românește (întăia și unica fericit izbutită e a Mitropolitului Dosoftei, 1673; a doua a lui Ion Viski, 1697; a treia a lui Teodor Corbea, 1725), tipărită de V. Pop la Brașov

și silința sfinții sale părintelui Arhimandritului chir Sofronie din sfânta mănăstire Slatina, care întru aceeași mănăstire s'au și alcătuit.

«Însă știut fie și aceasta că ori și cine va vrea a-l scrie trebuie să se nevoiască ca întocma și asemenea să urmeze cu scrisoarea, după cum se vede izvodul, pentru că syntaxis iaste foarte împletit și sucit și cuvintele sânt prefăcute și schimbate pre la locurea, pentru ca să vie la cântare precum și ceale grecești. Căci într'alt fealiu nici de cum nu vin și nici poate fi cuviinciosă cântare. Iar noimele, pre cât am putut, m'am silit cu osârdie a le păzi. Dară de va schimbă înadins vre-un scriitoriu cuvintele sau vre-o slovă măcar, și nu va pune prosodiile sau damgalele aceste sau cuvintele ceale împreunate (precum unii obicinuesc a face), socotindu-se că tocnesc,—apoi singur va fi smintitor aceștii alcătuirii. Pentru aceasta rog pre partea duhovnicească și politicească, mari și mici, cu dragoste o primiți și pre mine dela rugăciune să nu mă părăsiți. 1)

«1810 Sept. 20.»

Însemnări, la început: «Această prea cinstită cârticică o am afierosit la sfânta mănăstirea Râșca, 1852 Dec. 9. Antonie Arhimandrit».

XXVI.

Epitafii sau Prohoade, începutul sec. XIX, 4°. Titlul: «Întru slava sfintei și cei de o ființă și de vieață făcă-

în 1827. Relativ la această tipărire, d. O. Lugoșianu a publicat în revista *Tinerimea Română*, seria nouă, II, 119, următoarea însemnare scoasă chiar după o Psaltire versificată a lui Prale: „Aquestu D. Prale, barbatu etuditu, fără mijloace, fuse îmbrățișatu de părinții miei, mai mulți ani ai vieței, în casa loru și *isbati* a-și da la lumină opera sa. Comitele Nicolae de Rossetti, anul 1830“.

1) Această „Înainte Cuvântare“, destul de lămurit alcătuită, ne procură un nou dat pentru biografia acestui scriitor (vezi-o la A. Pumnul, *Lepturariu românesc*, Viena 1864, IV, 1, 104; cf. și N. Iorga, *Ist. lit. în sec. XVIII*, II, 493). Acest dat e: ucenicia într'ale psaltichiei și a făcut-o Pralea la m-stirea Slatina. De aci probabil a trecut la Iași, unde a fost psalt până la moartea sa, întâmplată în 1847.

toarei și nedespărțitei Troițe, a Tatălui și a Fiului și a sfântului Duh. În zilele prea bine credinciosului Domnului nostru Io Scarlat Alexandru Voevod, cu blagoslovenia prea sfințitului nostru Mitropolit a toată Moldavia chirio chirio Veniamin,—s'au prescris acum aceste două Epitafii (sau Prohoade): unul adecă cel din Sâmbăta-cea-Mare a Mântuitorului nostru Iisus Hristos¹⁾; iar al doilea la Adormirea prea curatei Maicii sale, tot întocmai după asemănarea celui din Sâmbăta Mare, facerea lui Emanuil marelui ritor din anii 1626. Iar în limba noastră cea moldovenească s'au alcătuit la anii 1810 August 10, în sfânta mănăstire Slatina, precum mai pre larg se arată întru Înainte Cuvântarea (aceiași ca la ms. precedent) aceștii cărțicele cine au fost osârduitorul și îndemnătorul și alcătuitoarea lor întocma după calupurile grecești.

«Cu îndemnarea și porunca și toată cheltuiala sfinții sale păritelui Arhimandritului Sofronie, într-un al doilea rând al egumenii sfinții sale la această sfântă mănăstire Râșca din ținutul Sucevii, unde se prăznuște hramul sfântului Ierarh Nicolae arhiepiscopul Mirelor Lichiei, făcătorul de minuni.

«În anii dela mântuirea lumii 1814 Ghenar 20. De mine mai micul Ivancea paraclisiarhul». Însemnări, la început: «Această cărțuție cu prohoade s'au afierosit de mine paraclisului din sfânta mănăstire Râșca, spre a mea vecinică pomenire la leat 1814 April 16 zile. Sofronie Arhimandrit și igumen sfintei mănăstiri Râșcăi».

XXVII

Prohoade, grecesc, începutul sec. XIX, 4° mic. Anu scrierii: «1803 August 6». Însemnare: «Această cărțul

¹⁾ După ms. a cărei copie e aceasta, și-a tipărit de sigur Prale în 1820 (unde ?) „*Cântările la Sâmbăta Mare*“ întâia sa operă. Încurajat, a lucrat apoi: „un alfabet cu cifre universale, cum sunt numerii arabici, care să se citească în toate limbele cu aceiași însemnătate“ (Pumnul, I. c.) și a versificat Psaltirea Proorocului David. Amândouă lucrurile le-a trimis lui V. Popp.

grecească cu prohoade, ce s'au scris prin îndemnarea mea și osteneala și osârdua sfinții sale părintelui chir Costandie Arhidiaconul, s'au afierosit de mine bisericii cei mari unde se prăznuește hramul sfântului Arhierarh și făcător de minuni Nicolae din sfânta monastire Râșca, spre a amândorora veașnică pomenire, la leat 1814 Aprilie 16 zile. Sofronie Arhimandrit și egumen sfintei mănăstiri Râșcăi».

XXVIII.

Seamnele venirii lui Antihristu și ale sfârșitului veacului, din scripturi dumnezezești dovedite, după întrebarea Apostolilor: care iaste semnul venirii sale și sfârșitul veacului? S'au tipărit din porunca prea creștinului marelui Împărat Petru Alexievici, stăpânul a toată marea și mica și alba Rusie, cu blagoslovenia a tot sfințitului sobor, întru împărăteasca și marea cetate a Moscuii, în anul dela zidirea lumii 7212 și de la nașterea lui Hristos 1703 ¹⁾. Secolul al XVIII-lea, 4°. Însemnări, la sfârșit: «Această carte iaste a lui Toma Steclariului Tighnian,—care carte cine va furau-o de la dumnalui să fie a-furisit, amin. Iau Neculai am scris, *velet* 7275 [=1766] Septembrie 30»; iar la început: «Această carte [ce] se numește a lui Antihrist este a me, a numitului Monah Banul din mănăstire Râșca, și-m este și mie dar de la preutul

¹⁾ Cf. Iorga, *M-ssele de la Cernica*, 228: Semnele venirii lui Antihrist după cartea rusească din 1703, tredusă la 1727 „prin osteneala. celui întru toți mai mici popa Radul ot Treistetitele de aci din orașul Bucureștilor“; idem, *Ist. lit. în sec. XVIII*, I, 435; alte mss. în bib. Acad. Rom. sub No. 422, 586. 2195 și 2325. Un studiu privitor la literatura lui Antihrist a publicat d. Il. Chendi în revista *Curierul Literar*, București 1901 (a. I) No. 1 și 2.

Gheorghie de la sfetu Spiridon; iar cine ar lua-o fără ştire me să fie neiertat de Domnul Dumnezăul şi de Maica Precistă, şi de 12 apostoli, şi de 318 părinţi de la Nicheia. Şi am scris la *velet* 1795, Sept[embrie] 8. Monah Veniamin». Celelalte însemnări sunt mai nouă şi fără nici o însemnătate.

XXIX.

Tipicon, adecă însemnarea rânduelii bisericii din Ierusalim a sfintei lavre a cuviosului şi de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Savei. Aceiaşi rânduială să face şi în cealelalte cinstite lăcaşuri ale Ierusalimului; asemenea şi în cealelalte sfinte ale [lui] Dumnezeu biseareci. Începutul sec. XIX, fol. 1). Introducere: «Intru slava sfintei cei de o fiinţă, de vieaţă făcătoarei şi nedespărţitei Troiţă, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh. Tălmăcitu-s'au a această sfântă carte ce se numeşte *Tipicon*, acum întâiaş dată de pre limba slovenească pre limba moldovenească, în zilele prea luminatului şi prea înălţatului Domnului nostru. ;

1) Alte mss. în bib. Acad. Rom. sub. No. 1404 şi 2594. În titlul acestui din urmă se pomeneşte de războiul ruso turc încheiat la 1774, drept ce-l reproducem aci: „*Tipicon*, adecă închipuirea orânduialii bisearicii de la Ierusalim la sfânta lavră a prea cuviosului şi purtătorului de Dumnezeu părintelui nostru Savvei. Aceiaşi urmare să face şi la cealelalte cinstite lăcaşuri la Ierusalim; aşijderea şi la sfântul munte al Atonului şi la cealelalte sfinte şi dumnezezeşti beseareci a *Răsaritului*. Acum întâiaşi dată tălmăcit de pre slovenie pre limba rumănească de prea cuviosul Arhimandrit chiriu chir Sofronie al sfintei lavre Cozia, — în vremea când aveă războiul Ecaterina a 2-a, Împărăteasa Muscalilor, cu sultan Mustafa al 7-lea, Împăratul turcesc. Şi luase Muscalii cu mare izbândă de la Turci Ţara tătarească şi Moldova şi Ţara munte-nească până la Cerneţi. Şi nici într'o ţară nu eră nici Domn nici alt stăpânitoriu; ci singuri ostaşii stăpânia. Si au luat sfârşit această carte în zilele măriei sale Io Alexandru Ioan Ipsilant Voevod, purtând căma bisearicii prea sf. părintele Mitropolit al Ungro-Vlahiei chiriu chir Grigorie şi Episcop la Râmnic prea sfinţia sa chir Chesarie şi Arhimandrit la sfânta mănăstire Cozia chir Sofronie, carele au şi tălmăcit această carte în vreme de pace la leat 1776.

Întru prea fericiții ani ai preosfințitului Arhiepiscop și Mitropolit a toată Moldavia chiriu chir Iacov Stamati, milostivul nostru părinte; cu cea din tot sufletul râvnă și îndemnare și cu toată cheltuiala ce s'au căzut la tălmăcire și la scriere a sfinții sale râvnitoriului și iubitoriului de podoaba bisericii chir Chiril Arhimandrit și igumen sfintei mănăstiri Râșca. Carele după ce au adus luminata mănăstire la cea lui Dumnezeu plăcută vieață călugărească, au dorit să vază și această sfântă carte tălmăcită în mănăstirea sa și să fie nelipsită la numita mănăstire, pentru pomenirea sfinții sale în vieața aceasta trecătoare și în cea viitoare. Anul 1801 Dec[hembrie] 6.

«S'au tălmăcit de Gherasim Ierodiacon și tipograf și s'au și scris».

XXX.

*Cântarea cântărilor*¹⁾, a fericitului Theodorit, episcopul Chyrului tâlcuire—de Evghenie Ierodiacon Bulgaris, secolul XIX, 4°. Însemnări, la sfârșit: «Această carte iaste a mea, a smeritului Ioan ieroschimonah și duhovnic din sfânta mănăstire Râșca, de mine scrisă, în egumenia sfinției sale Arhimandritului Sofronie, 1843 Iunie 8».

XXXI.

Cuvinte bisericesti (dintr'ale sfinților Părinți, varia), începutul sec. XIX, 4°. Însemnări: «Să se știe de când s'au cutremurat [pământul] la leat 1812, Mai 5, în Dumineca [Mironosițelor, când eră aproape de a Dometian Ieromonah ot schitul Hâncu²⁾». Fără alte însemnări.

¹⁾ Pentru alte mss. cf. Iorga, *M-ssele de la Cernica*, 228 și 229; bib. Acad. Rom. sub No. 1560 și 2150.

²⁾ Cf. Ștefănescu, Cutremure de pământ în Rommânia, *Anal. Acad. Rom.*, ser. II, t. XXIV, 21, unde se menționează și acest cutremur.

XXXII—IV.

Irmologhion. 1.—Sfârșitul sec. XVII, 4° mic. Fără însemnări.

2.—Sfârșitul sec. XVIII, 4° mic. Însemnare: *veleat* 1800, Septembrie 11.

3.—Începutul sec. XIX, 4° mic ¹⁾. Însemnări, la stârșit: «Sfârșit au luat cu ajutorul lui Dumnezeu de a să prescrie aceste irmoase, la leat 1814 Iulie 15»; la început: «Acest irmologhion s'au scris cu toată cheltuiala și s'au afierosit sfinței mănăstiri Râșca de la ținutul Sucevii, pentru trebuințe bisericesti, intru al doilea rând al igumeniei meale la această mănăstire. Și pentru ca să nu să înstrăineze de la acest loc s'au incredințat prin a mea însemnare la leat 1814 Iulie 15. Sofronie Arhimandrit Râșcăi».

XXXV.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Miscelaneu, începutul sec. XIX, 4°. Cuprinde:

1. «*Invățătura pentru cei ce va să primească căluzăria*» ²⁾.

2. *Cuvinte a patra pentru tundere în ziua intru care să îmbracă omul în chipul cel ingeresc, ale prea înțeleptului arhiepiscop al Astrahanului și al Cazanului chir Nichifor Theotoche, care le-au făcut încă când eră numai preot, adecă ieromonah* ³⁾.

3. *Epistolie a prea cuviosului părintelui nostru Arhimandritului și starețului mănăstirei Neamțu-*

¹⁾ Alte mss. la bib. Acad. Rom. sub No. 1483, 1685 și 2641.

²⁾ Cf. mai jos, mss. de sub No. XXXVI—VII.

³⁾ Pentru Nichifor Teotochis, dascălul beizadelor lui Grig. Alex. Ghica, cf. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XVIII-lea*, tabla; idem, *Doză bib. de m-stiri*, 14 și 19; idem, *M-ssele de la Cernica*, 218, 227; Sulzer, *Gesch. des trans. Daciens*, III, 48 și bib. Acad. Rom., mss. sub No. 486, 1482, 2131, 2642, 2635 și 2649.

lui și a Săcului, chir Paisie, către Agathon, nacialnicul schitului Voronii, asupra hulitorilor sfintei rugăciuni a Domnului nostru Iisus Hristos.

4. *Așezământul care au cerut părintele nostru ieroschimonah Paisie să-l întărească prea sfințitul Mitropolit chir Gavriil, ca să păzească după cererea lui.* Apoi: Hotarele și așezământurile și orânduialele ce s'au hotărât și s'au așezat și s'au orânduit în soborul nostru; sfătuirii ale părintelui nostru starețului Paisie, prea puține din ceale multe am însemnat aicea, spre folosul nostru de obște și aducere aminte a părintelui nostru; adunare și cuprindere în scurt de cuvintele ceale mai sus zise ale lui ¹⁾).

5. *Cuvânt pentru eșirea sufletului din trup și pentru întricoșata a doua venire a lui Hristos, al celui dintre sfinți părintelui nostru Chiril arhiepiscopul Alexandriei, foarte de tolos sufletului, carele aduce la umilință și la pocăință. Scoasă întâi din elinie pre limba slovenească și iară pre limba cea proastă rusească, iar acum pre limba rumânească ²⁾.*

Însemnări, la început: «Această carte ce se numește, carte al tunderii călugărilor iaste a mănăstirii Râșca, și s'au scris de pre alt izvod, prin multa osârdie și îndemnarea părintelui chirio chirio Antonie Arhimandritului a acestii mănăstiri, în vremea stărișii sfinții sale. Și s'au scris de mine cel mai mic frate Vasilie Săbiovici, 1809 Iulie 22».

XXXVI—VII.

Învățătură pentru cei ce va să primească călugăria. 1.—Sfârșitul sec. XVIII, 4°. Urmează: *Cu-*

¹⁾ Pentru mss. despre și de la Paisie Malorosianul, a se vedeă: Iorga, *M-ssele de la Cernica*, 211 și 219; A. Lăpădatu, *M-ssele de la Dăl-hăuți*, 541; bib Acad. Rom., sub No. 952, 1274, 1494, 1559, 1592, 1860, 2119, 2139, 2207, 2538 și 2578.

²⁾ Alte mss. la Iorga, *Ghighiu și Argeș*, 25, și bib. Acad. Rom., sub No. 1844 și 2335.

vânt al patrilea al sfântului Vasilie. La capătul «*Invățăturii*» se cetește insemnarea: «1798 Avgust 21, Ioan ieromonah și duhovnic din sfânta mănăstire Râșca».

2.—Începutul sec. XIX, 4°. Urmează: «Acelui întru pravoslavnici învățătoriu ieromonahului Nichifor Theotoche chir Criteanul cuvânt întâi, glăsuît spre călugări în ziua în care au îmbrăcat chipul cel îngeresc, adecă mantia».

XXXVIII.

Ale cuviosului părintelui nostru Isaie Pusnicul poronci celor ce s'au lepădat de lume, cuvinte. Sfârșitul sec. XVIII, 4°. 1). Însemnări, la sfârșit: «S'au scris această carte prin osârdia sfinții sale părintelui ieromonah Ioanichie, econom fiind în vremea aceea la sfânta mănăstire Râșca, în zilele pre luminatului și pre înălțatului Domnul Io Alexandru Ioan Callimach Vv. și pre osfințitului Arhiepiscopului și Mitropolit chirio chir Iacovü, fiind povățuitor și îndemnător și igumen sfintei mănăstiri Râșcăi prea cuviosia sa părintele chirio chir Chiril Arhimandrit, la anul 1795»; la sfârșitul «scării» celor 28 cuvinte ce cuprinde manuscriptul: «la anul 1795 s'au scris această carte, și au fost până acum fără scară; iar acum o am scris, după cum se vede în sus, de mine smeritul și mult păcătosul Ioan ieroschimonah și duhovnic din sfânta mănăstire Râșca, la anul 1836, April 29».

XXXIX.

A celui între sfinți părintelui nostru Nil cuvânt postnicesc. Începutul secol. XIX, folio 2). Însemnare, la sfârșit: «Această carte a sfântului Nil iaste a

1) Cf. mss. scris în Cernica la 1824.

2) Cf. mss. No. 489 din bib. Acad. Rom., și un altul analizat de A. Bârseanu, în *Gazeta Transilvaniei*, 1906, 4 Avgust.

smeritului Ioan ieroshimonah și duhovnic din sfânta mănăstire Râșca. Și o am scris la anul 1806 April 12». Mai cuprinde în partea a doua: «A celui întru sfinți părintelui nostru Maxim Măsturisitorul la rugăciunea «Tatăl nostru», către oareș-carele iubitor de Hristos, tâlcuire scurtă».

XL—XLI.

Canoanele Născătoarei de Dumnezeu. 1.— Sfârșitul sec. XVIII, fol. 1). Însemnări, la început: «Această sfântă carte Bogorodnică cu Canoanele Născătoarei de Dumnezeu o am dăruit fratelui Vasile Diacon, ca s'o dea la părintele Arhimandrit, ca să mă pomenească, 1824 Mai 3». Apoi: «Ioan ieroshimonah și duhovnic din sfânta mănăstire Râșca, am dat această de mai sus arătată carte, cu ceale ce să cuprind într'ânsa, ucenicului meu Vasile, după cum s'au scris mai sus, spre a mă aveâ întru neuitare la sfintele rugăciuni»; la sfârșit: «La anul 1840 Iuli au fost la mănăstirea Râșca trii consulați: rusăsc și nemțesc și franțuzesc. Și din boeri: Costache Pașcanu și Visternicul Alecu Sturza și Cantacuzino și Cneaz Leon de la Bălțătești, în vremea sfinții sale părintelui Isaia Arhimandrit Râșcan».

«1840 la 16 Septemvrie au fost brumă».

«La 1842 Aug. 24 au răposat părintele Arhimandrit Isaia Râșcan, în satul Hărmănești».

«La 1842 au intrat părintele Theodor egumen mănăstirii Râșcăi, la săptămâna albă» Și altele fără nici o importanță.

2.— Sfârșitul sec. XVIII, 4° mic. Însemnări, la sfârșit: «Această carte estea a mea, a smeritului între ieromonahi Meletie ot Mănăstire. 1802 Martie 9». Apoi: «Și s'au dat sfintei mănăstiri Râșcăi spre a sa pomenire. Ioan Ieroshimonah».

1) Cf. mss. No. 2571 din bib. Acad. Rom.

XLII.

Scara Raiului, acelu întru sfinți părinteleu nostru Ioan, egumenul și mai marele călugărilor din muntele Sinaiului, *Scara Raiului* de învățătură călugărească, cu carele învață pre fiește carele creștin cum să cade să viețuiască, pentru ca să să suia întru desăvârșitul vieții cei călugărești și creștinești, sfârșitul sec. XVIII, fol. 1). Însemnări, la sfârșit: «Scri-su-s'au această carte de mine smeritul între toți frații, mult păcătosul și nevrednicul rob a lui Dumnezeu, Meletie Ierodiacon din mănăstirea Râșca, 1798 Iulie».

XLIII.

Patericul Pecerscâi, adecă viețile sfinților cuviosilor părinți de la Rosiia, sfârșitul sec. XVIII, fol. 2). Însemnări, la început: «Acest Pateric al Pecerschii s'au prescris cu a mea cheltuială și osteneală, în vremea Arhimandritului Chiril egumenului sfintei mănăstiri Râșca, de mine smeritul Ioan ieroschimonah și duhovnic din sfânta mănăstire Râșca».

XLIV.

Carte de slujbe bisericesti. Incipit: *Vineri a șasea săptămână a sfântului și marelui post*, sec. XIX, 4° mare. Însemnări, la sfârșit: «Scrisă de eromonahul Partenie în sfânta mănăstire Bisericani, la anul 1834 Iulie 14».

XLV—LVI.

Psaltihii: Șapte grecești, sec. XVIII-lea, hârtie pergamentată, 4° mic. *Cinci* românești, sec. XVIII-lea, hârtie pergamentată, 8° mic 3).

1) Alt ms. No. 2650 bib. Acad. Rom. Cf. mai sus, p. 12, No. III.

2) Alte mss. No. 568, 1388 și 2452 din bib. Acad. Rom.

3) Pentru alte astfel de mss. v. Iorga, *Ghichiu și Argeș*, 25, 45, 51, 55, 56, 62; A. Lăpădatu, *M-ssele de la Dălhăuți*, 544; bib. Acad.

* * *

Ca incheere mai tipărim aci două însemnări istorice mai de însemnătate dintre notițiile ce-am scos de prin cărți vechi: întâia de pe un *Ciaslov* românesc din 1692, dela m-stirea Hurezu; a doua de pe o «*Îndreptare a Legii*» (1652) dela Casa Bisericii. Aceasta din urmă mai ales pentru datele nouă asupra luptelor dintre Turci și Ruși din vara și toamna anului 1789 în Moldova de jos.

1. «Să s[e] știe când m-au trimis Măria sa Vod[ă] e-g[u]m[en] la sfânta măn[ă]stire la Hurezi, luându-m[ă] din eg[u]menie dă la Câmpul-Lugu, care întru egumenie făcând acolo ani 3. (Și la Hurezi am venit în Sept[emvrie] 24, când eră leat 7201 [=1692] ¹⁾. Și când au fost în Iul[ie] 8 (deci în anul următor 1693) la prăznuirea sfântului și marelui m[u]cenic (Procopie), părintele Ep[iscopul] chir Ilarion Râmniceschi, care, dup[ă] hirotonia sfinții sal[e], întâiu într'acastă sfântă mă[nă]stire ce e zis mai sus, au slujit leturghie sfinții sal[e] ²⁾. Si au și făcut hirotonie întâiu la acea sfântă leturghie pă diaconul Grigorie preot și pă alt călugăraș a-nume Ioan diacon. Și într'acea vreme eră Cernica biv vel Armaș ispravnic ³⁾ și Apostol Clucer Poenariul cheltuitor la lucrul sfintei mănăstiri».

2. «Începui a scrie pentru prigonirile ostășești ce au fost în anii vieții mele, însă de la 18 ani încoace:

Rom. sub No. 410, 454, 475, 578, 679, 702, 1280, 1690—1694, 1743, 1861—3—4, 2117, 2214, 2219, 2222, 2227—9, 2298, 2371, 2378, 2387, 2475, 2478, 2612, 2680.

¹⁾ E, de sigur, Ioan Archimandritul, care e arătat ca fiind fost întâiul Egumen al Mănăstirii. Cf. Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, I, 184 și 186.

²⁾ Ilarion al Râmnicului păstorește de la 1693 până la 1705. Mănăstirea se târnosise puțin înainte de Sămbătă 8 Iulie. Cf. Cronica lui Radu Greceanu în *Magazinul istoric*, II, 209—10.

³⁾ Era al doilea Ispravnic. Cf. Iorg, *op. cit.*, 186. Întâiul fusese Pâr-vul Cantacuzino, vărul Domnului etitor Const. Brâncoveanu, care însă muri chiar la Hurezu, și fu înlocuit cu Cernica vel Armaș. Cf. Iorga, *ibid.*, 185—6.

«La lt 1787 Maiu au trecut pe la Focșani un Han de la Crâm. Și după aceia au pornit oaste Turcii cu Rusia. La Octombrie al anului următor au venit Bechir Pașa cu oastea la Focșani în zilele lui Petru Mavrogheni Vv. ¹⁾ și au fost nelipsit pân în lt 1789 Iulie 20. Și fiindcă eră Neamțul în ajutoriu, Rusii au eșit pe la vama Oituzului pe Trotuș; și pe de altă parte despre Siret au eșit Muscalii de s'au întâmpinat și au lovit patru ordii turcești: una care eră la Vadul Turcului pe apa Putnii; al doilea eră alta la sat la Prunculeasa tot pe apa Putnii; al treile ordie eră la gura Putnii, la Papuciasă, și una în Focșani ²⁾. Și i-au izgonit cu bătae pe toți pân' la București. Și oastea Neamțului s'au așezat toată cu ordie la Focșani; iar oastea Muscalului au trecut Siretul îndărăt și s'au așezat la Bârlad și la Tecuciu în pământul Moldovii. Și au șezut amândouă armiile pân'la Septemvrie. Și viind Viziral de la Brăila cu mulțime de Turci nenumărată, cât și alte oștiri tot turcești de la București,—au eșit Neamțul și Rusul la bătae la Târgul Cucului ³⁾ și s'au bătut până i-au infrânt pe Turci. Însă din pronia lui Dumnezeu, căci dedese bătae trei zile și trei nopți. Și cei mai mulți s'au înecat: unii în apa Râmnicului, alții în Lacul Negru s'au înnoroit și, vrând să treacă la Gurgueți ⁴⁾, unde le eră pod, acolo s'au înecat mai toți; numai că au scăpat Vezerul și cu puținică oaste la Brăila. Și după aceia s'au pornit Nemții la București, Octombrie 20, de i au scos pã oastea care rămăsese în București, toți i-au trecut Dunăre la Rusciuc.

«Iar la lt 1791 au luat Moscalii cetatea Ismail cu la Dechemvrie 12 ⁵⁾. Și au șezut pân' la leat 1792 Iunie, de

¹⁾ Nicolae Petru Mavrogheni Vv. domnește din April 1786 până în în 19 Iunii 1790.

²⁾ Pentru aceste lupte din vara și iarna anului 1789, v. Memoriul Contelui de Langeron în Hurmuzachi, *Documente*, Supliment I ³, 87.

³⁾ Com. în Râmnicul Sarat, pl. Marginea de sus.

⁴⁾ Com. în Brăila, pl. Vădeni, pe apa Buzăului.

⁵⁾ Pentru cuprinderea Ismailului vezi Memoriul lui Langeron, *ibid.*, 96—7.

au legat pacea cu Rosia la apa Nistrului prin Alexandru Vodă Muruz ¹⁾. Și l-au făcut poarta otomanicească Domn țării Moldovii și pă Mihai Vodă Șuțul cel bătrân l au făcut Domn Țării Rumânești.

«De la It 1792 au fost liniște, pace, până la It 1806 Dechemvrie 6. Și au venit Rușii la Focșani cu războiu asupra Turcului. Și au șezut pân' la It 1812 Dechemvrie 2 ²⁾. Și au venit Caragea Voevod Domn țării muntenești, și la Moldova Scarlat Vodă Callimah».

A D D E N D A.

La No. II și V (pp. 11 și 16)—e de însemnat, pentru alte manuscrise, Iacimirski, **СЛАВЯНСКІѢ И РУССКІѢ РУКОПИСИ РУМЫНСКИХЪ БИБЛИОТЕКЪ** (Manuscrise slave și ruse din Bibliotecile Române), Sanct-Petersburg 1905, pp. 29, 98—9, 101, 104, 118, 272, 284, 287, 295—6—7—8, 300—1—2—3—5, 325, 631, 633, 638—9 și 857.

La No. IV (p. 13), deasemenea, Idem, *ibidem*, pp. 11, 22, 26, 85, 254 și 258—9.

¹⁾ Pacea s'a făcut la Iași în 1792 Ianuarie 9. V. tratatul la D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la Istoria renașterii României*, București 1900, I, 219. În urma acestei păci Alexandru Moruz ajunge Domn în Moldova la Mart 1792 până la Ianuar 1793, iar Mihai Vodă Șuțul în Țara Românească tot atunci și tot până la această dată.

²⁾ Pacea de la București din 1812 Mai 28, Cf. Sturdza și Colescu-Vartic, *ibid.*, I, 296.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
<i>Prefața</i>	III
Introducere: Manuscrisele dela Bisericiani și Râșca	1
I. Tâlcul Evangheliilor de Teoflact al Bulgariei, traduse de Damaschin Episcopul.	3
II. Tetraevanghel slav, sec. XVI.	11
III. Carte de suflet folositoare; Noua Scară, sec. XVIII	12
IV. Psaltirea lui Macarie, Cronicarul și Episcopul de Roman, 1523.	13
V. Tetraevanghel slav, sec. XVI.	16
VI—X. Manuscrisele Arhim. Vartolomeiu Măzărianul (escurs).	16
1) Leastveața sfântului Ioan Scăriașul	19
2) Invățăturile părintelui nostru Avva Dorotei	20
3—4) Trebnicul lui Petru Movilă	23
5) Invățătura Dulcea sau Livada înflorită	25
XI. Cazanii., sec. XVIII	27
XII. Letopisețul Țării Moldovei (Miron Costin, Neculai Costin, Grigorie Urechie), sec. XIX	28
XIII. Pomenicul mănăstirii Râșca, sec. XIX.	30
XIV—XVI. Paterice, sec. XVIII și XIX.	31
XVII. Psaltirea tâlcuită, sec. XVIII	32
XVIII. Callist Catafyghiotul, sec. XVII	32
XIX. Nichita Stîthar, Capetele lucrătoare	33
XX—XXII. Efreim Sirul, Cuvinte, sec. XIX.	33
Mihalcea Logofătul Litterati (escurs)	35
Comoara lui Damaschin, sec. XVIII.	37
Chita Florilor, sec. XVIII.	38
XXIII. Isaac Sirul, Cuvinte, sec. XIX.	40
XXIV. Petru Damaschin, Cuvinte scurte, sec. XIX.	40
XXV. Prohodul Adormirii Maicii Domnului, de Ioniță Prale, sec. XIX.	41
XXVI. Epitafi sau Prohoade, de același, sec. XIX.	42
XXVII. Prohoade grecești, sec. XIX.	43
XXVIII. Semnele venirii lui Antihrist, sec. XVIII.	44
XXIX. Tipic, sec. XIX	45
XXX. Cântarea Cântărilor, sec. XIX	46
XXXI. Cuvinte bisericesti, varia, sec. XIX	46

	<u>Pag.</u>
XXXII—IV. Irmologhion, sec. XVII, XVIII, și XIX.	47
XXXV. Miscelaneu, religios, sec. XIX.	47
XXXVI—VII. Invățătura pentru cei ce va să primiască călugăria, sec. XVIII și XIX	48
XXXVIII. Isaia Pustnicul, Cuvinte, sec. XVIII.	49
XXXIX. Nil, Cuvânt pustnicesc, sec. XIX	49
XL—XLI. Canoanele Născătoarei de Dumnezeu, sec. XVIII.	50
XLII. Scara Raiului, sec. XVIII.	51
XLII. Patericul Pecerscăi, sec. XVIII	51
XLIV. Carte de slujbe bisericești, sec. XIX	51
XLV—LVI. Psaltirii, grecești și românești, XVIII.	51
Notiță istorică pe un Ciaslov din 1692	52
” ” ” o „Îndreptare a legii“.	52
Addenda	54

BCU Cluj / Central University Library Cluj

